БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. март 27 | ЧЕТВЕРГ | № 73 (7919) | Өртэээ 2 көп.

Көдээ ажыл-агый артелиниң чаа Уставын ажылдап кылыр талазы-биле комиссияның хуралы болган

Көдээ ажыл-агый артелиниң чаа чижек Уставының төлевилелин ажылдап кылыр болгаш Бүгү-эвилелдиң үшкү колхозчулар съездизинге белеткел талазы-биле комиссияның хуралы март 25-те болуп эрткен.

Комиссия Уставтың төлевилелин чугаалажып көрген. Бо айтырыг талазы-биле эш Д. С. Полянский чүве чугаалаан. Чугаалажып көөрүнге комиссияның кежигүннери Владимир обласка «Большевик» колхозтуң даргазы А. В. Горшков, Гомель обласка СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг колхозтуң даргазы Н. П. Хованский, Киев обласка Жданов аттыг колхозтуң даргазы А. Г. Бузницкий, Литов ССР-де Черняховский аттыг колхозтуң даргазы В. К. Адомавичюс, Молдав ССР-де «Вяца-Ноуэ» колхозтуң хүндүлүг даргазы Б. В. Глушко, СЭКП-ниң Краснодар крайкомунуң бирги секретары Г. С. Золотухин, көдээ ажыл-агый болгаш белеткелдер ажылчыннарының, албан-хаакчыларының профэвилелиниң ТК-ның даргазы И. Ф. Шкуратов, Кострома обласка «Октябрь XII чылы» колхозтуң даргазы П. А. Малинина, РСФСР-ниң көдээ ажыл-агый министри Л. Я. Флорентьев, Алма-Ата обласка «Октябрь 40 чылы» колхозтуң даргазы Н. Н. Головацкий, Одесса обласка СЭКП-ниң XXI съездизи аттыг колхозтуң даргазы М. А. Посмитный, Крым обласка «Улустарның найыралы» колхозтуң даргазы И. А. Егудин, Азербайджанның Компартиязының ТК-ның секретары Г. Х. Кязимов олар киришкен.

Комиссияның даргазы эш Л. И. Брежнев түңнелинде хуралга чүве чугаалаан.

Чаа чижек Уставтың төлевилелин комиссия чүүлдүг деп көрген. Чоокку үеде төлевилел парлалгага үнер.

БРИГАДАДАН ӨГ-БҮЛЕГЕ ЧЕДИР

Ажылчы чоннуң коммунистиг кижизидилгезинче доктаамал кичээнгей салыр дугайында СЭКП Төп Комитеди партия, профэвилел болгаш өске-даа хөй-нийти организацияларынга улуг сорулгаларны салган. Ону боттандырар талазы-биле чугула хемчеглер алдынып, идеологтуг ажылдың чаа, хөй янзы хевирлери тыптып турар.

Чоп ортузунга идей-кижизидилгелиг, культура-массалыг ажылды калбартырынга агиткультбригадалар, агитквартиралар, кудумчу, квартал концерттери бистиң республикада чугула рольду ойнап турар апарган. Культура-массалыг, агитация-пропаганда ажылдарын чорударының бо делгереңгей хевирлери партия организацияларының удуртулгазы-биле, ажылчы чоннарның боттарының, культура ажылдакчыларының бот-идепкейжи чорууидан тыптып үнген болгаш калбарган.

Каш-ла чыл мурнунда «комплекстиг агиткультбригада» деп сөс биске барык чаа чүүл болуп, өске черлерниң үлегери-биле эгелээнин утпаан бис. Ырак-узак черлерде чуртап турар чонну, ылаңгыя малчыннарны политиктиг агитация, уран чүүл көргүзүглери болгаш амыдырал хандырылгазының чугула чүүлдери-биле хандырарының эптиг болгаш чедингир бо хевири республиканың бүгү районнарынга нептерээн болгаш бодунуң ажыктыын бадыткаан. Ону улам калбартыр сорулга-биле көрүлделерни организастаан. 1968 чылдың көрүлде түңнелинде бирги черни Өвүр районнуң «Чадаган» агиткультбригадазы алган. Ол бригада Бүгү-россия көрүлдезиниң Улан-Удэге болган маргылдаазынга киришкеш, эң эки черлерниң бирээзин алган.

Ам үеде бодунуң агиткультбригадазы чок ындыг район бистиң республикада чок. Культура килдизиниң азы районнуң Культура бажыңының чанында хөй составтыг болгаш делгем аргалыг бригада район бүрүзүнде, харын-даа улуг ажыл-агыйларда безин бар апарган. Каш чылдарда үзүктел чок ажылдап келгениниң түңнелинде оларда байлак дуржулга чыгдынган, алдар-хавыязы-даа калбарган. Моон ужурунда чоннуң болгаш хөй-нийти организацияларының үнелелин-даа чаалап алган.

Бай-Тайганың Тээлиде Культура бажыңының, Эрзин райкүүскомнуң культура килдизиниң агиткультбригадалары улуг юбилейге белеткелдиң чылдарында хөй ажылдарны кылган. Оларның солун программалыг концерттерин, лекция болгаш беседаларын, өске-даа ачы-дуза чедирилгелерин чүгле ол районнарның чурттакчылары, ырак-узакта малчыннары эвес, харын кожалары районнарның суурларының чону иагадаашкын-биле көргеннер. Өвүр районнуң «Торгалыг, Чөөн-Хемчик районнуң «Сүт-Хөл» совхозтарында агиткультбригадалар база эки ажылдап эгелээн. Олар кижи, мал эмчилерлиг, садыгжылардыг, солун концерт, лекция, беседалыг малчыннарга баргаш, оларга моральдыг-даа, материалдыг-даа улуг дузаны чедирип турарлар.

Агиткультбригадаларның үлегери-биле чер-черге баштай өг-бүлелер, кудумчу концерттери, ооң сөөлүнде кварталдарны тыптып үнгүлээш, сөөлгү үеде оларның ажылы агитквартираларда төпчүттүнген. Бо дээрге ажылчы чоннарның ортузунга агитас-массалыг ажылды чорудары-биле кады, барык өг-бүле бүрүзүн бот-тывынгыр уран чүүлче хандырының чугула болгаш массалыг хевири болуп бар чорууру. Ам үеде дыка хөй колхоз, совхоз суурларында, чамдык районнарның төвүнде хөй санныг агитквартиралар азы квартал, кудумчу аайы-биле бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмнери ажылдап турар. Оларның хөй нуруузунда политкичээлдер организастаттынган, концерт көргүзүглерин белеткеп турар, суурларның чаагайжыдылгазы, нийтиниң корум-чуруму, уруглар өөредилгези дээш улуг ажылдар чорудтунуп турар.

Чоннуң культуралуг дыштанылгазын хандырар талазы-биле Эрзин районнуң Ленин аттыг колхозта № 1 агитквартира, Улуг-Хем районнуң Арыг-Бажы суурда агитквартиралар көскү ажылдарны кылгылаан. Арыг-Бажы суурнуң агитквартиралары график ёзугаар ээлчежип алгаш, дыштанып хүннерде концерт үндүрүп, тематиктиг кежээлерни, номчулга конференцияларын, янзы-бүрү делгелгелерни кылып турар. Ол бүгү агитквартирага хамаарыжып турар бажыңнарның чурттакчылары улуг, аныяк дивейн, идепкейлиг киржип келген. Эрзинниң Ленин аттыг колхозунуң төвүнде № 1 агитквартира чүгле суурунуң чурттакчыларынга солун концерт көргүзүп турар эвес, харын кожазы өске суурларже концерттиг үнүүшкүн кылырын эгелээн. Олар чоокта чаа Эрзин суурга концерт көргүскен болгаш ам кожалары суурларже баар деп турар.

Хөй-нийтиниң бот-идепкейинден тывылган бо массалыг хевирлер бот-тывынгыр уран чүүлдү улам калбартып, олче хөй кижилерни хаара тудуп, чаа талантыларны илередип турар. Партийжи-политиктиг ажылга идеологтуг ажылдың бо хевирлериниң ужур-дузазы база улуг. Ынчалза-даа бо аажок калбак болгаш чедингир аргаларны ам-даа эки ажыглап шыдавайн турар бис. Чижек кылдыр алырга безин, мурнунда ат-сураа алгып турган «Чадаган» агиткультбригаданың сураа шоолуг дыңналбастаан. Кожазы эрзинчилерге бодаарга, Тес-Хем районнуң агиткультбригадазы барык ажылдавастаан. Агитквартира, кудумчу, квартал, өг-бүле концерттериниң чугулазын Бии-Хем, Каа-Хем, Таңды ышкаш улуг суурларлыг районнарда амга чедир чогууру-биле үнелевейн турар. Юбилейлерге белеткелдер чоруп турар амгы үеде оларны калбаа-биле ажыглаарының чугулазын тайылбырлаан-даа херээ чок.

Идеологтуг ажылдың ындыг массалыг хевирлериниң калбарыышкыны, оларның ажыл-чорудулгазының идейлиг деңнели хамыктың мурнунда партия, профэвилел организацияларының удуртулгазындан, культура албан черлериниң мергежилдиг дузаламчызындан хамааржыр. Бо талазы-биле онза мактанып шыдавас бис. Агитквартираларның ажылын, кудумчу, квартал концерттерин колдуунда бот-идепкейжи кижилер, херээженнер чөвүлелдери колдап башкарып турар. Культура бажыңнары, клубтар оларга кошкак дузалап турар, а чамдык партия, профэвилел организациялары оларже кичээнгей салбайн турар чоруктар хаая эвес.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга, Совет Тываның 25 чылынга белеткелдерге үстүнде чугааланып турар массалыг хевирлерни калбаа-биле ажыглаары, оларның ажыл-чорудулгазын улам идепкейжидери, чорудуп турар хемчеглериниң идейлиг утка-шынарын улам бедидери партия организацияларының идей-кижизидилгелиг ажылынга дыка дөгүм болур. Ынчангаш чаа чүүлдү деткиири, улам өстүрери, аңаа мергежил-даа, мораль-даа талазы-биле дузалаары хөй-нийти организацияларының культура-чырыдылгазын ажылдакчыларының чугула сорулгазы боор турар.

Н. В. Подгорный Алжирже чорупкан

Алжир Улус Демократтыг Республиканың Революстуг чөвүлелиниң даргазы, Министрлер чөвүлелиниң даргазы Хуари Бумедьенниң чалааны ёзугаар ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный албанның алц-чоруун кылып, март 26-да Москвадан Алжирже чорупкан.

Внуково аэродромга Н. В. Подгорныйны эштер Г. И. Воронов, А. Н. Косыгин, Д. С. Полянский, Ю. В. Андропов, Б. Н. Пономарев болгаш албанның өске-даа кижилери үдээн.

(СЭТА).

КОМИНТЕРННИҢ 50 ЧЫЛЫНГА ТУРАСКААТКАН ЭРТЕМ СЕССИЯЗЫ

МАРКСИЗМ-ЛЕНИНИЗМНИҢ БЫЖЫГ ҮНДЕЗИНИНДЕ ЧАҢГЫС ЭП

Коммунистиг Интернационалды үндезилеп тургусканының 50 чылынга турраскаатткан эртем сессиязы Москвага, Эвилелдер Бажыңының колонналыг залынга март 25-те ажыттынган.

Президиумда — эштер **А. Я. Пельше, М. А. Суслов, К. Ф. Катушев, Б. Н. Пономарев,** СЭКП-ниң хоочун кежигүннери **Ф. Н. Петров** болгаш **А. И. Микоян,** ССРЭ-ниң Эртемнер Академиязының президентизи **М. В. Келдыш** болгаш өскелер-даа.

Коминтерниң тургустунгаындан бээр 50 чыл болганы бүгү делегейниң коммунистиг шимчээшкининге кайгамчык болуушкун. Сессияның киржикчилери акы-дуңма партиялардан келгилээн Коминтерниң ажылынга киржип, ол ышкаш Коминтерниң аппарадынга болгаш ооң парлалга органнарынга ажылдап чорааннарга — Германияның Социалистиг Чаңгыс аай партиязының бирги секретары, ГДР-ниң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы **В. Ульбрихтиге,** ГСЧП ТК-ның кежигүнү **А. Куреллге,** Францияның Коммунистиг партиязының Политбюро кежигүннери **Ж. Дюклога, Р. Гюйога,** ФКП-ниң ТК кежигүнү **Ж. Коньога,** Испанияның Коммунистиг партиязының Даргазы **Д. Ибаррурига,** Сирияның Коммунистиг партиязының ТК-ның Чиңгиле секретары **Х. Багдашка,** Люксембургтуң Коммунистиг партиязының Даргазы **Д. Урбаниге,** Венгрияның Социалистиг Ажылчын партиязының ТК-ның Политбюро кежигүнү **Д. Немешка,** Италияның Коммунистиг партиязының удуртулгазының кежигүнү **Э. Серенниге,** Болгарияның Коммунистиг партиязының ТК-зының кежигүнү **Р. Аврамовка,** Финляндияның коммунистиг шимчээшкининиң сураглыг удуртукчузу **Т. Лехенге,** Великобританияның Коммунистиг партиязының сураглыг ажылдакчызы **Керриганга** изиг байыр чедиргеннер.

Сессияга коммунистиг болгаш ажылчын партияларның бүгү делегей Чөвүлел хуралын белеткээр талазы-биле комиссияның хуралдарының киржикчилери, даштыкы чурттарның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының эртем албан черлериниң төлээлекчилери, Совет Эвилелиниң партия болгаш күрүне ажылдакчылары, совет эртемденнер база олурушкан.

Марксизм-ленинизм институдунуң директору академик **П. Н. Федосеев** сессияны ажыткаш, ооң организакчыларының болгаш киржикчилериниң өмүнээзинден коммунистиг шимчээшкиниң хоочун ажылдакчыларынга болгаш даштыкыдан келген бүгү эштерге байыр чедирген.

Ол ышкаш Коминтерниң болгаш делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң шылгараңгай ажылдакчызы, Вьетнамның Ажылчы чоннар партиязының Даргазы Хо Ши Минни сессияга келири-биле чалааның П. Н. Федосеев дыңнаткан. Ынчалза-даа ол Совет Эвилелинге кээп шыдавас болганындан телеграмма чорудупкан. Ол телеграммада мынчаар чугаалап турар:

«Коминтерни үндезилеп тургусканындан бээр ооң 50 чылынга турраскааткан эртем конференциязының ажылынга киржири-биле чалаанынар дээш сеткилдиң ханызындан силерге өөрүп четтирдим. Бистиң чуртувуста дайын үргүлчүлевишаан турар чүве болганда, конференцияның ажылынга киржип шыдавазым кончуг-ла хараадачыг-дыр. Силер мени база-ла билип турбоор силер.

Конференцияның ажылының чедиишкинниг доостурун күзедим.

Коммунистиг байыр-биле **ХО ШИ МИН».**

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары **М. А. Суслов** сессияга эге сөс чугаалаан.

Бо хүннерде бүгү чер бөмбүрзээниң коммунистери, социализмниң, демократияның болгаш тайбыңның идеалдарын эргим үнелеп турар бүгү ажылчы чоннар делегейниң революстуг шимчээшкининиң төөгүзүнде шылгараңгай болуушкунну—Коммунистиг интернационалдың үндезилеттингенинден хүнүнден бээр 50 чылын демдеглеп турар деп, эш М. А. Суслов чугаалаан.

Бо болуушкун Коммунистиг интернационалдың Москвага улуг Ленинниң шуут удуртулгазы-биле эрткен бирги конгрезинге 1919 чылдың март 4-те болганы билдингир болгай.

Коминтерниң тургустунганы төөгү талазы-биле эргежок чугула болгаш дүрүм ёзугаар чүүл болган. Коминтерни тургузарын капитализмниң тергиидээшкининден социализмниң тиилелгезинче кижи төрелгетенниң үндезин эргилдезин эгелээн болгаш делегей ареназынга-даа база ол ышкаш делегей чурттарының хөй нурууузунга-даа аңгы демисели эң-не кадыг-дошкун хевирлерлиг апарган ындыг байдалдарда революстуг пролетаржы демиселдиң херегледдери негеп келген. Ажылчын шимчээшкининиң интернационалчы утка-шынарын аргалыг-ла болза дүрген катап тургузар, ону эп-сеткил каттыштырылгазының быжыг харылзаалары-биле быжыглаар, ажылчын аңгыта II Интернационалдың бужар-чүдээ-биле өскерилгениниң өлүмнүг уржуктарын ажып эртер ындыг таарымчалыг байдалдарны революсчулардан амыдырал негээн.

Делегейниң ажылчын шимчээшкининиң чаңгыс эвин катап тургузар, оппортунизмден арыг ёзулуг революсчу Интернационалды, чаа хевириниң делегей организациязын тургузар деп бүгү революсчулар интернационалчыларга Ленинниң болгаш большевиктерниң кыйгырыы делегейге чаңгыланып үнген. Ол дугайында пролетаржы «революстуг шимчээшкиниң оппортунизм-биле бүрүн адырлырының углаанышкынынга кызымаккай ажыл» эргежок чугула деп, Ленин айтып турган. Империалистиг дайынга, социал-шовинистер болгаш центристерге удур демиселдиң лозуңнары-биле Ленин болгаш большевиктер өске-даа чурттарның революсчу интернационалчыларын боттарын долгандыр сырый каттыштырган. Ленин революсчу интернационалчыларның быжыккан бөлүктерин Коммунистиг интернационалды хевирлеп тургузар элементилер ол деп айыткан. Владимир Ильич ооң дараазында Коммунистиг интернационалдың эге сууруп тургускан коммунистер-интернационалчыларның өзээзи чыыр болгаш сырый каттыштырар талазы-биле аажок улуг ажылды кылган. Делегейниң чаа революстуг дуржулгазын түңнеп байыдарынга үндезилээш, марксизмни чогаадыкчы хөгжүтпүшаан, Ленин Коминтерниң идейтеоретиктиг платформазын база делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң стратегиязының болгаш тактиказының үндезин айтырыгларын ажылдап кылган.

Капитализмден социализмче кижи төрелгетенниң шилчииринниң эгези болган Россияга Октябрьның социалистиг Улуг революциязы капиталдыг чурттарында революстуг ажылчын шимчээшкининиң, колонияларда болгаш чартык колонияларда национал-хосталгалыг демиселдиң хөгжүлдезинге аажок улуг салдарны чедирген. Октябрьның улуг үлегер-чижээнге сорук кирген хөй миллион ажылчы чоннар революстуг демиселче көдүрлүп үнген. Элээн чурттарга коммунистиг партиялар тыптып келгилээн, коммунистерниң делегей организациязын тургузарынче чүткүл күштелип турган. Россияга ажылчыннарның болгаш тараачыннарның эрге-чагыргазының тургустунганы-биле бүгү делегейге революстуг демиселдиң чаа аргалары болгаш хаяалары тыптып, чаа, III Интернационалды тургузарынга боттуг байдалдар тургустунган.

Коминтерниң ачы-хавыялары өндүр шаагай. Ооң бүгү маадырлыг төөгүзү революстуг энергия болгаш аажок улуг чүткүл-биле сиңниккен, ону делегейниң революстуг хөгжүлдезинге дузалаарынче угландырган турган. XX чүс чылдың барык 25 чылында ажылдап, Маркстың болгаш Энгельстиң, I Интернационалдың болгаш Париж коммуназының, мурнундагы салгалдарның бүгү революстуг пролетаржы демиселчилериниң херээн чайгылыш чокка үргүлчүлевишаан, Коминтерн делегейниң революстуг чорудулгазынга, делегейниң ажылчын болгаш коммунистиг шимчээшкининиң көдүрлүүшкүнүнге төөгүлүг рольду ойнаан.

Коминтерн марксизм-ленинизмниң болгаш пролетаржы интернационализмниң тугун бедии-биле көдүргеп болгаш оппортунистиг идегеттерниң хажыдыышкынындан революстуг өөредигни камгалап алган.

Коминтерн революсчу марксисчи-ленинчи ёзулуг партияларга мурнакчы пролетарийлерни сырый каттыштырар талазы-биле дыка улуг ажылды кылган; Коминтерн ол партияларны ленинчи өөредиг-биле чепсеглээш, ынчангаш чаа төөгүлүг байдалдарда революстуг теория, хөгжүп орар марксизм болур ленинизмни делегейниң ажылчын шимчээшкини-биле каттыштырып холбаштырган.

Коминтерн делегейни революсчу ёзу-биле чаартыр дээш демиселге компартияларның улуг авангардчы ролюн кезээде демдеглеп келген.

Компартияларны быжыглаар дээш демисешпишаан, Коминтерн коммунистиг шимчээшкининиң шылгараңгай ажылдакчыларының хөй бөлүүн белеткээн, олар ооң чогаадыкчы күжүнүң, революстуг энергиязының болгаш ажылчын аңгының эрге-ажыктарын камгалаарынга кызыгаар чокка бердингеп турушттуг чоруунуң дириг боттаныышкыны болганнар дээрзин М. А. Суслов чугаалаан.

Бодунуң үезинде Коминтерн аңгы демиселиниң төвүнге турбушаан, ажылчын аңгының, бүгү ажылчы чоннарның, бүгү дарлаттырганнарның эрге-ажыктарын барымдаалааш, ол демиселди хүн бүрүде удуртуп келген. Коминтерн капитализмге, фашизмге, колониалдыг дарлалга болгаш империалистиг дайынга удур эң шиитпирлиг болгаш чайгылыш чок демисёлчи болуп турмуш келген.

Коминтерн социализмниң баштайгы чуртунуң, капиталистиг чурттарның революстуг ажылчын аңгызының болгаш кулдандырган улустарның национал-хосталгалыг шимчээшкининиң сырый эвилелин чайгылыш чокка чедип ап турган. Коминтерн ССРЭ-ге социализм тургузуушкунун чүгле совет улустуң кол сорулгазы эвес, харын база делегейниң ажылчын аңгызының революстуг демиселиниң чедиишкиннериниң чугула фактору кылдыр көрүп турган.

Ленинниң чагыгларын удуртулга болдурбушаан, Коминтерн колонияларның болгаш чартык колонияларның улустарының национал-хосталгалыг демиселиниң улуг ужур-дузазын үнелеп, делегейниң социалистиг революциязының чардынмас кезии кылдыр ону көрүп турган. Коминтерн бодунуң конгресстеринге национал-хосталгалыг демиселдиң эң чугула айтырыгларын империализм-биле демиселдиң стратегиязының нийти-делегей айтырыглары кылдыр көрген.

Марксизм-ленинизм Коминтерниң болгаш ооң партияларының кезээде орук айтыр сылдызы болуп келген. Коминтерн бодунуң теоретиктиг чепсээн үргүлчү чидиип турган. Буржуазия-биле социал-демократтыг чөпшээрежилгеге, буржуаз идеологияга, социал-шовинизмге хамаарыштыр реформизмниң болгаш эптежир чоруктуң ёзузун революстуг теорияга нептередир дээр барыын оппортунистерниң оралдажыышкыннарынга удур Коминтерн үргүлчү демисежип турган. Ынчаарга Коминтерн сектантчы чорукка болгаш догматизмге, «чөөн» доктринага, башкаланыышкынче болгаш белеткел чок демиселче революстуг пролетариатты чыгаар дээр чүзүн-баазын биче буржуаз болгаш авантюрисчи теорияга ойтур шавыышкынны берип келген. Коминтерниң VII конгрези ажылчын аңгының чаңгыс эви дээш, чаңгыс аай улусчу фронтуну тургузар дээш демиселче компартияларны угланышаан, «чөөн» сектантчы чорукту болгаш догматизмни шүгүмчүлээриниң чайыпнанчак үлегер-чижээн көргүскен.

Марксисчи-ленинчи партиялар, Коминтерниң чагыглыдарын удуртулга болдурбушаан, барыын болгаш «чөөн» оппортунизм-биле, буржуаз болгаш биче буржуаз национализм-биле, марксизмден бүгү атакаарлаашкыннарга удур доктаамал демиселди чорудуп турар.

Тайбыңның, демократияның, национал хамаарышпас чоруктуң болгаш социализмниң хереэ дээш демиселге оларның чедиишкиннерлиг болурунга ол эргежок чугула.

Коммунистиг шимчээшкинде интернационалчы, бүгү-нийти мөзү-шынар национал онза, тускай мөзү-шынарга удурланышкак эвес, харын ол онза шынарны бодунда база тудуш кылдыр дүүштүрүп турар деп демдеглээш, Коминтерн национал онза шынарларны эмин эрттир улгаттыр үнелээрин айыылдыг деп айыткан. Интернационалчы чаңгыс аай сорулганы шиитпирлээри тус-тус чурттарның национал онза байдалдарынга, шимчээшкинниң национал-боттуг хевирлеринге шиитпирлеттинеринден өскээр боттанган турүп болбас.

Коммунистиг партиялар делегейниң ажылчын шимчээшкининиң эрге-ажыктарын хамыктан бедик үнелээр, нийти сорулгалар дээш демиселге акы-дуңма сырый кады ажылдажылганы боттандырар хүлээлгелиг деп демдеглээш, Коминтерн ол хүлээлгени тодаргайлап айыткан.

Марксисчи-ленинчи тукка, пролетаржы интернационализмниң принциптеринге шынчы турушимпериализмге удур демиселге Коминтерниң улуг чедиишкиннериниң үндезини болган. Ол шынчы туруш коммунистиг шимчээшкинниң тудуштур каңнап, кайгамчык улуг күштү аңаа бериш, эчис угланыышкынче сорук киирип, делегейге коммунистерниң салдарлыының өзүлдезинге дуза чедирип келген.

Ынчангаш Коминтерниң ажыл-чорудулгазы делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң амгы үениң эң салдарлыг политиктиг күжү болдурарының оруунга эң чугула үе-чада болган. Бистер, бөгүнгү коммунистер Коминтерниң берген билиглериниң, дуржулгазының болгаш чаагай чаңчылдарының эң эки бүгү чүүлдерин уламчылаарынче, хөгжүдеринче чүткүлүвүстү салып турар бис.

Коминтерниң ажыл-чорудулгазынга бодавыже, алдагдалдар база турган деп М. А. Суслов демдеглээн. Коминтерн тус-тус партияларның хөделип турган национал байдалдарының ылгалдыын шын барымдаалавайн барып, ооң уламындан чамдыкта эки үндезилеттинмээн саналдарны бергилеп турган. Социал-демократия эң улуг айыылдыг дээр тезис шын эвес болган, ынчангаш чамдык үеде социал-демократияга удур кол согуушкунну угландырган, ооң уламындан аңгыланыр чорук тыптып турган. Сталинге чүдүүр чоруктуң уржуктары сөөлгү чылдарда Коминтерниң ажыл-чорудулгазынга база таарымча чок салдарлыг болган. Ындыг болза-даа делегейниң ажылчын болгаш революстуг бүгү шимчээшкиниң чаа, улам бедик чадаже көдүргеш, Коминтерниң эрткен төөгүлүг оруун үнелеп көрге, ооң таарымчалыг кайгамчык улуг рольдуг болганы-биле ооң алдагдалдары канчап-даа деңнешпес. Ол алдагдалдарны, бодавыже, катаптап болбас.

Коммунистиг партияларның интернационалчы харылзааларының бо үениң байдалдарынга таарышкан хевирлери Коминтерн үезинге таарыжыр турган хевирлеринден өске деп чүве билдингир. Ам коммунистиг партиялар боттарының чурттарында болгаш делегейде бүрүнү-биле бот-тускайлаң күш болу берген хөделип турар. Бистиң үевисте коммунистиг партияларның бот-боттарының аразында интернационалчы харылзаазын болгаш аңгы дайзынынга удур оларның каттышкан демиселин башкарарын ийи, хөй талалыг ужуражыышкыннарын, консультацияларның дузаазы-биле боттандырып турар. Коммунистиг партияларның интернационалчы эң чугула харылзаазы делегей чөвүлел хуралдары болу берген. Ам коммунистиг партиялар делегейниң база бир чөвүлел хуралын белеткеп турар. Ол чөвүлел хурал империализмге удур демиселдиң сорулгаларын тодаргайлап айтыр болгаш ук демиселге коммунистерниң, империализмге удур бүгү күштерниң хөделишкиннериниң чаңгыс эвин быжыглаар сорулгалыг.

Коммунистиг шимчээшкинниң чаңгыс эвин быжыглаары, ында тыптып келген бергелерни ажып эртери үезиниң негелдези болуп турар. Чүгле марксизм-ленинизмни, пролетаржы интернационализмни чайгылыш чок үндезин болдурган турда, ындыг чаңгыс эп бар болган туруп болур. Коммунистиг Интернационалдың дуржулгазы, коммунистиг шимчээшкиниң бүгү дуржулгазы база ынчалдыр өөредип турар. СЭКП бодунуң интернационалчы харысалгазын билбишаан, социализмниң хереэниң, бүгү чурттарның ажылчы чоннарының акы-дуңма эп-найыралының тиилелгезин дээш делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң чаңгыс эвин быжыглаарынга бүгү күжүн харамнанмайн бээр.

Марксизм-ленинизмниң, пролетаржы интернационализмниң принциптерин барымдаалаан, делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң сырый каттыжыышкыны делгерезин!— деп, М. А. Суслов түңнелинде чугаалаан.

Ооң соонда СЭКП ТК-ның секретары **Б. Н. Пономарев** «Коминтерниң төөгүлүг ужур-дузазы» деп илеткел кылган.

Чаңсар болган соонда эш **В. Ульбрихт** сөс алгаш, «Коммунистиг Интернационал империалистиг дайынга болгаш фашизмге удур демиселге» деп темалыг илеткелди кылган.

• • •

Сессияның кежээки хуралынга Ж. Дюкло (ФКП), Ш. Сардесаи (Индияның Компартиязы), Д. Урбани (Люксембургтуң Компартиязы) болгаш Д. Немеш (ВСАП) олар сөс алган.

Март 26-да сессия ажылын үргүлчүлээн.

(СЭТА).

Часка белеткел

Кириптеринге белен

«Тээли» совхозтуң Найырал салбырының тараажылары беш чылдың дөрткү чылында чаагай дүжүттү өстүрер сорулганы салгаш часкы хову ажылдарынга кыш дургузунда хынамчалыг белеткенип келген. Хову ажылдарынга киржир янзы-бүрү марканың 35 тракторунуң септелгези колдуунда доозулган, каш-ла тракторнуң аар-саар кылыр кезектери арткан.

— Тарылганы чогуур хуусаазында, бедик агротехниктиг байдалга чорударының техникадан кол хамааржыр. Ынчангаш кожулда машиналарының септелгезин эки кылырынче бүгү күштү угландырган бис — деп, салбыр эргелекчизи эш Самдан чугаалаар.

Чаагай дүжүттү өстүрери кондицилиг үрезинден улуг хамаарылгалыг. Салбырның тараажылары ажаап алыышкын доостуру билек үрезин кылырынга чаагай тарааны арыглап ап, эки аңмаарларга шыгжап кыштаан. Ылаңгыя кызыл-тастың 375 тонна үрезинни чажар шынарынга чедир арыглаттынган болгаш хоранналттынган. Арбай, сула, картофель үрезиннери четчири-биле бар.

Найыралдың тараажылары ховуларны чемиишкиндеринге чылдың-на кичээнгей салып, багай эвес дүжүттү өстүрүп ап келген. Шөлдерге төгерибиле 325 тонна минералдыг, 850 тонна өдекти белеткеп алган. Ногаа шөлүнде 60 тонна, парникте 56 тонна өдекти чедирген. Өдек сөөртүлгезинде тележкалыг 8 «Беларусьтар» хаара туттунган. Трактористер Маадыт Кимоол, Сергей Хертек хүн нормазын доктаамал ажыр күүседип, өскелерге үлегер-чижээн көргүзүп турарлар.

Ногаа шөлүнде белеткел ажылдарын, ооң бригадири Зоя Ивановна Хертек билдилиг организастап, бүгү талазы-биле часкы хову ажылдарынга белеткелдиг ужуражыр сорулганы салган.

Салбырның тараа суггарылгазын чорудары-биле 10 звенону тургускан. Ында 32 суггатчыларны быжыглаан. Олар амдан эгелээш-ле чаагай тараа өстүрер сорулгазын боттандырары-биле ажылдап киришкен. Гидротехник эш Канчыыр-оолдуң удуртулгазы-биле суггатчы звеноларның кежигүннери Эдер-Куй бугазының бажын доврактап, суг бадырары-биле 475 метр черниң дожун чалдап каскан. Ооң-биле удавас баштайгы часкы сарыг-суг Эдер-Куйнуң тараа шөлдеринче агып бадар.

Механизаторларның болгаш тараажыларның чурттаар, дыштаныр, чемненир, чунар черлериниң септелгезин чоокку хүннерде доозар. Салбырның удуртукчулары бригада төвүнге ажылчыннарның чурттаарынга, дыштанырынга бүгү-ле таарымчалыг байдалдарны кайы-даа чылдан дээре кылыр дээш хемчегни ап турар.

«Тээли» совхозтуң эң-не тараалаң салбыры Найыралдың ажыл-ишчилери часкы хову ажылдарын эгелеп кириптеринге белен.

Т. ХЕРТЕК.

Оожум океанның Кызыл Тук орденниг кызыгаар округу. Даман ортулуктуң девискээринге кыдат чөңгээчилер-биле тулчуушкуннарның киржикчилери комсомолчулар сержант Сергей Рудаков биле Илья Кобец (оң талада).

Н. Назаров биле Ю. Муравьевниң фотозу.
(СЭТА-ның фотохроникаазы).

Чаа реформа боттаныышкында

БҮДҮРҮЛГЕНИҢ АЖЫКТЫЫ БЕДЭЭН

Үлетпүрнүң ажылын улам ыңай экижидериниң айтырыгларын ам эң чугула сорулга кылдыр тургузуп турар. Эки механизастаттынган болгаш бедик хөгжүлделиг үлетпүр амгы шагның социалистиг экономиказының үндезини, чурттуң күчү шыдалының баазазы. Бистиң бүгү экономикавыстың чедиишкинниг өзүлдези, совет улустуң чаагай байдалын бедидери, Совет Эвилелиниң камгаланыр аргазын улам ыңай быжыглаары үлетпүр хөгжүлдезиниң деңнелинден болгаш хемчээлдеринден, ооң ажылының түннелдеринден хамааржыр.

(СЭКП ТК-ның сентябрь (1965 чыл) Пленумунун доктаалындан).

Улуг-Хемниң ыяш үлетпүр ажыл-агыйының ыяш дилер цегининг ажылчыны Степан Кузьмич Элтеко бүдүрүлгеде мурнакчыларның бирээзи. Ооң кылыр ажылы даштындан көөрге бодүүн ышнаш сагындырар. Пилорамага дилдирер ыяшты болгаш белен манзыларны ол сөөртүп турар. Ынчангаш бүдүн эзлчегниң ажылы ооң шалыпкын ажылдаанындан хамааржыр. Степан Кузьмич Май 1-ге белек кылдыр апрель айның планын он хонуг бурунгаар күүседирин хүлээнген. Мурнакчы ажылчын хүннүң үлүг нормазын 110 хуудан кудулатпайн турар.

ЧУРУКТА: С. К. Элтеконуң ажылдап турары.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

1. Белеткел

Коллектив чаа системаже 1968 чыдың январь 1-де шилчээн. Анда белеткелди барык чартык чыл дургузунда чорудуп келген. СЭКП ТК-ның сентябрь Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш чаа реформаның негелделеринге хамаарыштыр организас-техниктиг хемчегларни ажылдап кылган, кол кичээнгейни инженер-техниктиг болгаш ортумак звеноның удуртукчу кадрларның экономиктиг билиин бедидеринче угландырган. Реформа дугайында дүрүмде айтыышкынарны, рекомендацияларны, шилчээн бүдүрүлгелериниң дружулгазын пропагандалап, ол талазы-биле тускай өөредилгени организастаан турган.

Бүдүрүлге хуралдарында, лекция, беседаларга чаа системаның ажыктыының, бүдүрген продукцияның санын болгаш шынарын барымдаалап шаңнал төлевирни тыпсырының чурумун, шаңнал фондузу тургустунар орулганы көвүдедир дээш иштики курлавырларны дилеп тыварының дугайында айтырыгларны сайгарып, ажылчынарның санал-онадын кичээнгейлиг өөренип көрүп турган. Коллективтиң удуртулгазы болгаш партия база хөй-нииты организациялары кол кичээнгейни материалдыг сонуургал айтырыынче авес, а ол сонуургалды хандырарының үндезини — арыг орулганы тургузуп алырынче угландырып, бүдүрүлге чорудулгазының эң сайзыраңгай арга, методтарын, курлавырларын шиңгээдиринче ажылчынарны мобилизастап турганы кончуг шын.

Белеткедиң үезинде кол фондуларның структуразын ханызы-биле аналитеп сайгарган. Чаа системаның негелдезин ёзугаар бүдүрүлгениң орулгалыг чоруунун деңнели коллективте мөөнеттингген чепсек-херекселдин нииты хемчээлинден хамааржырын үстүнде чугаалаттывыс. Кол фонд хөй болган түдүм, орулгалыг чоруктуң деңнели кудулаар. Чүге дээрге орулгалыг ажылдаанының деңнелин тыварда кол болгаш саарылга фондуларының нииты түдүн орулгага хувааптыр алыр болгай.

Ниитизи-биле коллектив 492 муң рубльдиң кол фондуларын үндүр бижээн болгаш саткан. Тодаргайлаарга, септеттинип болдунмас бүгү талазы-биле эргижирээн техниканы үндүр бижээш, ажыглал чок артык кезектерни, авточүдүрүкчүнү, катокту, экскаваторну, автогрейдерни, чаңгыс аай хевирлиг станоктарны өске организацияларга саткан. Оон алдынган хөрөнгилерни бүдүрүлгеге хөгжүдериниң фондузунга киирген болгаш ажыл-агыйга чугула херектиг техниканы: күштүг тракторларны, ыяш сөөртүр 2 автомашинаны, катерни болгаш өске-даа чүүлдерни садып алган. **Кол фондуларның нииты түңү 1967 чылда 2 млн. рубль ажыг турганындан 1968 чылда 1 млн 600 муң рубль чедир көзырылган. А бараан саарылгазының хемчээли ол-ла үениң дургузунда 2,6 млн. рубль турганындан 3,4 млн. чедир көвүдээн азы 20 ажыг хуу езулделиг болган.**

Эвээш чаргдалды үндүрүп турган, хөй продукцияны бүдүрер дугайында чаа системаның негелдезин үстүнде чураайлар маргыш чок бадыткап турар. Ажыглал чок чыткан кол фондуларның нииты түңү көзырылган, а продукция бүдүрүп, сайгарарының хемчээли улгаткан. Фонд эгидилгезиниң көргүүү мурнунда турганындан экижээн. **Бир эвес 1967 чылда кол фондуларның 100 рублинге онааштыр 57 рубльди бүдүрген болза, 1968 чылда ол түң 61 рубль болган.**

2. Шаңнал фондузун тургусканы

Планнаашкынның болгаш экономиктиг идиг бериишкинниң чаа системазының үндезин сорулгазы болза кижилерниң материалдыг сонуургалын бедидип тургаш, продукция бүдүрериниң хемчээлин көвүдедир болгай. Ынчаарга чаа системаже киреринге белеткенип турар бүдүрүлгелерге (оларның чамдыызы карылгыг-даа болгулаарлар) материалдыг шаңнал фондузун канчап тургузуп алырыл деп айтырыг тургустунуп кээр. Улуг-Хемниң ыяш үлетпүр ажыл-агыйының коллективи бо айтырыгны чедимчелиг шиитпирлээн.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедизер, продукцияның шынарын, экижидер, бот-үнезин чингедир талазы-биле ишти курлавырларны бүдүрүлгеге шиңгээткеш, планнан ажыр немелде продукцияны бүдүрерин, оон күсели-биле шаңнал фондузун тургузарын организас-техниктиг хемчегларниң планында көргеп турган. Маңаа участок, бригада бүрүзүнүң, тодаргайлаарга бүдүрүлге чорудулгазының бүгү звеноларының саналын алган. Оон аңгыда ажыл төлевирнин структуразын ажылчынар боттары сайгаргаш, кайы операцияга хөй чаргдал үнүп турарыл, механизацияның, чаартылганың дузаламчызы-биле ук чаргдалдарны кызырарының аргаларын шиитпирлээн.

Материалдыг шаңнал фондузун тургузары-биле дараазында хүлээлгелерни алган. 1968 чылда планнан ажыр 40 муң рубльдиң нииты, 100 муң рубльдиң бараанныг продукциязын бүдүрер, 285 муң рубльдиң продукциязын сайгарар, 427 муң рубльдиң орулгазын алыр турган. Ол хемчегларни боттандыргаш, 66 муң рубльдиң материалдыг шаңнал фондузун, бүдүрүлгени көргүдериниң фондузунга 16 муң рубльдиң фондузун тургузуп, социал-культура хемчегларге болгаш чурттарга тудуунга 13 муң рубльди чарыгдаарын планнаан.

Шаңнал фондузун канчаар планнап тургусканын тодаргайлап сайгарып көрээлиңер. Бүдүрүлгениң орулгалыг чоруун 24,96 хуу чедирерин планнаан. Ынчаарга чаа системаның негелдезин ёзугаар бүдүрүлгениң орулгалыг чоруун ол хире чедирерге ооң бир хуузунга онааштыр 0,221 хууну шаңнал фондузунга саналып киирерин норма кылдыр доктаатткан. Бо ийи чурагайны көвүдеткенинден үнген хуу коллективтиң нииты ажыл төлевириннен (планда) материалдыг шаңнал фондузунга чарыгдаар түңнү тодарадыр. Коллективтиң ажыл төлевирининг планда көрдүнген фондузу 1 млн. 2300 рубль турган. Үстүнде саналганы кылып кээрге, оон 54,4 муң рубль материалдыг шаңнал фондузунга кирер болган.

Материалдыг шаңнал фондузун тургузарының өске үндезини болза продукция сайгарылгазының хемчээлин өстүрери болур. Коллектив ону 16,2 хуу чедирерин шиитпирлээн, оон бир хуузунга доктаатткан норма 0,085 хуу. Ынчангаш бо көргүзүгден 12 муң рубльди шаңнал фондузунга киирери санаттынган. Бүдүрүлге көргүзүглерин экижиткенинден 66,4 муң (54,4 болгаш 12,0) рубль-биле кады эргидеги чурумда көрдүнген шаңнал фондузунда 33,0 муң рубльди катай алырга, материалдыг шаңналдың фондузунга 99,4 муң рубль салдынар болган.

Коллектив кежигүннериниң бүдүрүлге көргүзүглерин экижидер талазы-биле алган хүлээлгелери ажыр күүсеттинген. Продукцияның бот-үнезин планда көрдүнгенинден 87 муң рубльге чиигээн, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 103 хуу өскен, бүдүрүлгениң орулгалыг чоруунун деңнели 37,7 хуу (планда көргени 24,9 хуу) болган, планнан ажыр 419 муң рубльдиң орулгазы алдынган. Оон күселиимизиниң дугайын үстүнде эгелерде кысказы-биле чугаалаштывыс.

Ажылчыннарның кадык камгалалын, дыштанылгазын организастаарынга болгаш оларның ортузунга культура-массалыг ажылды чорударынга көрдүнген көрөңгилериниң канчаар ажыглаттынганын тодарадып көрээлиңер. **Социал-культура хемчегларининиң болгаш чурттарга тудуунуң фондузунга 1968 чылда 18 муң рубль көрдүнгенин үстүнде чугаалаадывыс. Ол түңнүң кырынга 15 муң рубль 1967 чылдан шилчип келген, каттышкаш 33 муң рубль.**

Фондуда киргең көрөңгилериниң чамдыызын чурттарга тудуунга ажыглаан. Нииитизи-биле чурттарга тудуунуң планы 123 хуу күүсеттинген, азы 543 дөрбелчин метр шөлдү ажыглалда киирген.

Культура-массалыг ажылдарга, уруглар албан черлеринге бо фондудан хөй түңнүг акша-хөрөңги чарыгдаттынган.

Чагытайга пионер лагери тударынга 13 муң рубльди үндүрген. Өске организациялар-биле демнежин тургаш (акша хөрөңгилерни каттыштыргаш) бичии чаштарга улуг лагерьни дүрген тударын шиитпирлээн.

Культура-массалыг ажылдарны чорударынга 2,5 муң, көскү агитацияга 1,2 муң рубльди чарыгдаан.

Ырбанның эмнелге пунктузунга хирургия херекселдерин база-ла бо фондунуң хөрөңгизинден саткан.

Бо даңзыны ооң ыңай уламчылап болур. Мындыг бир чижекти маңаа көргүзери артык эвес. Коллективтиң шефтеп турары уруглар садыңга ойнаарактар садарынга 300 рубльди фондудан үндүрген. Эрги чурум ёзугаар ажылдап турар бүдүрүлгелериниң акша хөрөңгизинден үстүнде айыттынган хемчеглерге чарыгдаар хөрөңгиниң түңү эвээш болгаш харын-даа көрдүнмээн дээрзин демделээр херек.

Чаа системаның кол фондуларының тургустунганын база оларны ажыглаанының дугайын чамдык чижектерге даянып турган сайгардывыс. Ам ук фондуларның тургустунар үндезини—орулганы көвүдедир дээш коллектив кежигүннериниң кандыг хемчеглерни боттандырганын, каначаар ажылдап турарын сонуургап көрээли.

3. Социал-культура хемчеглериниң фондузу

Планнаашкынның болгаш экономиктиг идиг бериишкинниң чаа системазынче шилчээн бүдүрүлгелерге үш кол фонд тургустунар: материалдыг шаңнал фондузу, социал-культура хемчеглериниң болгаш чурттарга тудуунуң фондузу, бүдүрүлгени көргүдериниң фондузу. Бо фондуларның **материалдыг деткимче фондузунга 90 муң** (планы 66,4 муң) рубль, социал-культура хемчеглериниң болгаш чурттарга тудуунуң фондузунга 18 муң (планы 13 муң) рубль, бүдүрүлгени көргүдериниң фондузунга 21,0 муң (планы 16 муң) рубль салдынган.

1968 чылда коллектив материалдыг шаңналга 80,4 муң рубльди, социал-культура хемчеглеринге 15,1 муң рубльди, бүдүрүлгени көргүдеринге 8 муң рубльди чарыгдаан. Өске фондуларны албайн, чүгле материалдыг шаңнал фондузунуң канчаар хувааттынганын болгаш ооң бүдүрүлгеге база ажылчыннарга кандыг ажыктыг болганын чугаалажып көрээлиңер.

Ыяш үлетпүр ажыл-агыйында Ырбанның, Чербинiң ыяш белеткээр пунктулары, Кызылда ыяш дилер цех, мебель цеги—дөрт кол бүдүрүлге участогу бар. Планның көргүзүглериң күүселдезинге хамаарыштыр шаңналга бээр акшаны оларга хувааган.

Чаа системаның чурумун ёзугаар материалдыг шаңналга 40 муң рубльди, бүдүрүлгениң болгаш ажыл-агыйның нииты чедиишкинниге салыышкын дээш шаңналга 26,2 муң рубльди, ажылга хууда чедиишкини дээш бир угда тыпсыр шаңналга 10,1 муң рубльди, дыштанар черлер, санаторийлер путёвказы садарынга база бир угда тыпсыр дузаламчыга 3,9 муң рубльди чарыгдаан.

Тус-тус ажылчыннарга материалдыг шаңналды тыпсырда оларның бүдүрүлге стажын, ажылга үнүп турарын база кылган ажылының шынарын барымдаалаар, чурумну доктаатткан. Шаңнал берип турар үениң дургузунда прогул кылбаан болза бүдүрүлгеге ийи чыл ажылдаан кижиге — 8 хүннүң, 2-ден 3 чыл—10 хүн, 3-тен 5 чыл — 12 хүн, 5—10 чыл—14 хүн, он чыл ажыг стажтыларга 16 хүннүң ортумак ажыл төлевириниң шаңналын тыпсып турар. Инженер-техниктиг ажылдакчыларга бо чурум өске хевирлиг.

Материалдыг шаңналдың төлевирин мындыг янзылыг тургусканы күш-ажылдың сагылга-чурумун күштелдирериге болгаш бүдүрүлгеге кадрларны быжыглаарынга улуг рольду ойнаан. Ажыл төлевири 103 хуу өскен. Прогул саны ооң мурнунда чылда турганынга бодаарга 60 хуу азы 470 кижи-хүнге кызырылган.

4. Чаартылгалар

Бүдүрүлгениң ажылы-биле танышар мурнунда чаа системаның фондуларынга хамаарыштыр бооп турар чамдык чугаалар дугайын көрээлиңер. Чамдык удуртукчу ажылдакчылар (өске-даа эштер) чаа системаже шилчириинге белеткенип турар үеде материалдың шаңнал фондузунуң, илаңгыя ону үлежириниң дугайын колдады тайылбырлап турарлар. Ажылчын кижиниң материалдыг сонуургалын бедидер дугайында ап чоруттунуп турар хемчеглерни бүгү талазы-биле, материалдыг болгаш моральдыг идиг бериишкиннерни катай ап турган, тайылбырлаары чедингир болур. Бүдүрүлге дээш кижи бүрүзүнүң хуула харыысалгазын бедидери чугула. Маңаа пропагандаңың бүгү хевирлерин ажыглаар херек. Системага холбашкан тайылбыр-массалыг ажылды шаңнал фондузун чүгле үлежип хуваажырынче эвес, а ол фондуну тургузар дээш бүдүрүлге чорудулгазын ажыктыг арга, метод-биле организастаарынче угландырары чугула.

Бо талазы-биле Улуг-Хемниң ыяш үлетпүр ажыл-агый коллективи көскү ажылдарны чоруткан болгаш чамдык дружулганы мөөнээн.

Участок бүрүзүнде бот-орулга-чарылга калбаа-биле неперээн. «Аңаа доктаавайн, бүдүрүлгеде шиңгээттинген чаа аргаларны көргүзүп болур.

Кышкы үеде сал даар ажылды организастааны бот-үнези көскүзүү-биле чиигеткен болгаш сезон эгезинде хөй ыяшты Кызылга чедирер арганы берген. **Ооң күселиимизиниң 5 муң кубометр хире ыяшты пландан ажыр салдадыр аргалыг болган.** Бир кубометр ыяштан 78 көпеек арыг орулга алдынып турар.

Тудуг ыяжының чүдүрүлгезин механизастааны болгаш кестинген ыяшты чудуктай кеспейн бүдүнге сөөртүрүн организастааны хол-биле кылып ажылды кызырган.

Продукцияның шынарын экижидер дээш инженер-техниктиг ажылдакчылардан негелдени күштелдирген. **Бо талазы-биле ажылдап кылган хемчеглерни боттандырганы эки шынарлыг материалдарны бүдүрериниң хемчээлин 8—10 хуу көвүдеткен.**

Моон мурнунда чылларда Черби участогунга кескен ыяштың чинге бажын өртедип турган, ону одаар ыяшка хереглээри-биле токпак кагарын бригада бүрүзүнге хүлээткен. Ыяш кескен участоктарны аштаарынга чаа арганы ажыглаан. **Бо хемчеглерден 30 муң рубльдиң камналгазы алдынган.**

Ыяш дилериниң технологиязын чаартып, хыртыдны болгаш будуктуг манзаны кыска хемчээлдиг тудуг материалы кылдыр ажылдап кылырын организастааны **36 муң рубльдиң орулгазын** берген.

Хыртыцнарны болгаш кескиндилерни одаар ыяш кылдыр доораашы саарганындан **54 муң рубль орулга алдынган.**

Коллективтиң ажылынга чаа системаже шилчээн соонда болган чамдык ажылдарны көргүзерге ындыг. Планнаашкынның болгаш экономиктиг идиг бериишкинниң чаа системазы ажылчыннарның күш-ажылчы идепкейин көдүрген. Ажылчыннар ортузунга экономиктиг өөредилгени организастааны база кижизидилге ажылын күштелдиргени коллективтиң нииты херээ дээш кижилерниң харыысалгазын бедиткен. Материалдыг шаңналдың хемчээли коллективтиң нииитизи-биле канчаар ажылдаанындан хамааржыр болгай. Бо бүгү коллективтиң орулгалыг ажылдаарынга эки салдарны чедирип турар.

5. Алдагдалдар, өскелерге сүме

Планнаашкынның болгаш экономиктиг идиг бериишкинниң чаа системазынче шилчиишкинге белеткелдиң үезинде чамдык айтырыгларны шиитпирлээрингe бергелер турган. Чиик, эвээжеткен планалыр эрги чаңчылдың уржуундан, орулга тургузары-биле бедиткен хүлээлгени ап турар үеде, мурнуку чылдарда турган бедик деңнелден эвээш хемчээлдиг көргүзүглерни алган. Ол улуг алдагдал болган. Орулганы болгаш бараанныг продукция бүдүрерин эвээш хемчээлге планнаанындан материалдыг шаңнал болгаш өске-даа фондуларга санаашкын нормазының (методиктиг удуртулга ёзугаар) хуузу куду болган. Ынчангаш материалдыг шаңнал фондузунга алыр түңнүң санап алырының хуузу 8 болурундан 6,9 хуу болган. Моон алгаш көөрге чаа системаже шилчип турар болгаш шилчириинге белеткенип турар бүдүрүлгелер планныг көргүзүглерни экономика талазы-биле ыяк санап тургаш, улуг хемчээлге алыр ужурлуг.

Оон аңгыда Ырбанның болгаш Чербинiң ыяш белеткээр пунктулары кылган продукциязының саарылгазы дээш харыысалга хүлээвейн турар. План күүселдезинiң нииити хемчээлин барымдаалавайн бүдүрүлге болгаш саарылга дээш бүдүрүлге участогу бүрүзүнүң харыысалгазын бедидер херек.

Кол фондуларны сайгарарынче кичээнгейни салыр херек. Шаңгыя нормадан артыкшылдыг артык кезектерни тутқан херээ чок. Чүл дээрге оларның түңү хөй болган түдүм орулгалыг чоруктуң деңнели кудулаар.

Куш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарынче чогуур кичээнгейни салыр херек. Белеткелдиң үезинде бо талазы-биле тускай хемчеглерни ажылдап кылыры чугула.

Адактың сөөлүнде кадрларбиле экономиктиг ажылды күштелдирерин чугаалаары артык эвес. Чаа системаның ужурдузазын, оон экономиктиг ажыктыын кижи бүрүзү кайы хире угааганындан бо политиктиг чугула ажылдың боттаныышкыны хамааржыр.

Чаа системаның чурумун ёзугаар ажылдап келгеш, Улуг-Хемниң ыяш үлетпүр ажыл-агыйының кандыг түңнелдиг болганын кысказы-биле сайгардывыс. **Бо коллектив 1969 чылдың баштайгы айларында база-ла эки түңнелдиг ажылдаан. Нииитизи-биле ийи чартык айда пландан ажыр 2 муң 480 кубометр ыяшты белеткээн.**

С. КОКОРИН,
инженер.
С. МААДЫ,
журналист.

Техниканы камнаар

Чурттуң колхозтарында болгаш совхозтарында машина-трактор парыгының техниктиг байдалы дээш, а ол ышнаш тракторларны, комбайннарны болгаш өске-даа көдээ ажыл-агый машиналарын эдилээриниң, кадагалааның база үндүр бижиириниң чурумун сагыыры дээш күрүне хайгаралын чорударын ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунга ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели дааскан. Ол сорулга-биле министерствода тускай инспекцияны тургускан.

Көдээ ажыл-агый техниказының күрүне хайгааралының органнарын көдээ ажыл-агыйның республика министерстволарынга болгаш чер-черге база тургузар деп шиитпирлээн. Районнарның көдээ ажыл-агый бүдүрүлге эргелелдеринге инженер-инспекторларның бөлүктерин тургузар. Техниканың эдилелиниң болгаш кадагалалының чурумнарын хажыткан чоруктарны чайладыр дугайында айтыышкыннарны колхозтарның, совхозтарның удуртукчуларынга ыяап-ла күүседиринбиле бээр эргени инженер-инспекторлар бөлүктеринге тывыскан. Септелге, техниктиг хандырылга болгаш өске-даа хемчеглер чорудары негеттинер апарган тракторларны, комбайннарны болгаш өске-даа машиналарны ажыглаарын ол бөлүктер хорун болур. Техниканың эдилелиниң болгаш айыыл чок болур чоруунуң чурумнарын каржызы-биле үрээни дээш механизаторларның тракторларны, комбайннарны болгаш өске-даа машиналарны башкарар эргезин казыырын, а ол ышнаш колхозтарның, совхозтарның удуртур ажылдакчыларынга акша төлелгезин онаарын инспектор-инженерлерге чөпшээрээн.

Механизаторларның машиналарны башкарар эргезин назаан дугайында база акша төлелгезин онаараан дугайында көдээ ажыл-агый техниказының күрүне хайгааралының инженер-инспекторларының шиитпирин ажылчы чонкар депутаттарының район, хоорай Совединиң күүсиомунга хомудап болур.

Колхозтарга, совхозтарга болгаш өске-даа көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелеринге база организацияларынга, оларның каяа-даа хамааржып турары хамаарылга чокка, тракторларга, боду чоруур шассилерге болгаш трактор прицептеринге чаңгыс аай дугаар тыпсырын көдээ ажыл-агый техниказының күрүне хайгааралының органнарынга дааскан.

Чөвүлел хурал

МОСКВА. (СЭТА-ның корр). Бүгү-эвилелдиң улусчу университеттер активчилериниң чөвүлел хуралы ажыттынган.

Чөвүлел хуралды Улусчу университеттериниң Төп Чөвүлелиниң даргазы, Бүгү-эвилелдиң «Билиг» шинтилелиниң баштаар черииниң даргазы академик **И. И. Артоболевский** эге сөзү-биле ажыткан. «Ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезинге болгаш эртем-техниктиг дешпилге дээш демиселге улусчу университеттериниң ролюн бедидериниң дугайында» Бүгү-эвилелдиң «Билиг» шинтилелиниң Төп Чөвүлелиниң Президиумунуң кежигүнү, баштаар черииниң даргазының бирги оралакчызы **Ю. К. Фишевский** илеткел кылган.

◆ Улуг-Хемниң ыяш үлетпүр ажылагыйы планнаашкынның болгаш экономиктиг идиг бериишкинниң системазынче 1968 чылдың январь 1-де шилчээн.

* * *

◆ Бүдүрүлге эрткен чылын тудуг ыяжы белеткээриниң планын 111,4 хуу күүсеткен ийикпе, азы пландан ажыр 12,2 муң кубометр тудуг ыяжын, 1200 кубометр дилиг материалдарын бүдүргеи.

* * *

◆ Чаа системаже шилчээн соонда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 103 хуу өскен, ажыл төлевири ортумаа-биле 145 рубль чедир өскен.

* * *

◆ Бүдүрүлгениң орулгалыг чоруунуң деңнели 37,7 хуу болган, пландан ажыр 419 муң рубльдиң орулгазын алган.

* * *

◆ Материалдыг шаңналга 80,4 муң рубльди, социал-культура хемчеглеринге 15,1 муң рубльди ажыглаан.

* * *

◆ Коллектив 1969 чыллың баштайгы ийи чартык айларында пландан ажыр 2 муң 480 кубометр тудуг ыяжын белеткээн.

делегей бо хүннерде

А. Н. КОСЫГИННИҢ БАЙЫР ЧЕДИРГЕН ЧАГААЗЫ

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин нацистиг кем-херек үүлгедикчилерин истеп-сүрер айтырыгларның талазы-биле делегей конференциязының киржикчилеринге байыр чедирген чагаазын чоруткан. Ол чагаада чугаалап турары болза:

«Дайын талазы-биле кемниг херектерни болгаш кижи төрелгетенге удур кемниг херектерни үүлгеткен буруулугларны ылап кезедиринче угланган, тайбыңга ынак бүгү күштерниң, депшилгелиг хөй-ниитиниң күжениишкиннерин Совет чазак чүүлдүг деп санап, бүгү хемчеглер-биле деткип турар. Ол күжениишкиннер дайынның кемниг үүлгедиглерин болгаш кижи төрелгетенге удур кемниг херектерни үрде эрткен хуусаалыг деп санап болбазының дугайында 1968 чылдың ноябрь 26-да КНО-нуң Кол Ассамблеязының хүлээп алганы делегей керээзинде илергейлеттинген.

Нацистиг херектеннер каяа-даа турза, каяа-даа чаштынза, оларны чогууру-биле шиидерин боттандырарынга, оларга чогуур кеземчени онаарынга эргежок чугула хемчеглерни Совет чазак бодунуң делегей хүлээлгелеринге болгаш эргелеринге дүүштүр ап келген.

Кемниг дайын херектерин база кижи төрелгетенге удур кемниг херектерни каяа, кымнар-даа үүлгеткен болза, оон хамаарылга чокка оларны кеземчеге онаарының, ол херектерниң ужурунда харысалганың дугайында Потсдам дугуржулгаларын, делегейниң Нюрнбергке шериг трибуналының уставының принциптерин, шииткелин, делегейниң бүгү эргехүлээлге актыларын Совет Эвилелиниң чазаа моон соңгаарда база шыңгыы, чайгылыш чок сагыыр, оларны өске күрүнелерниң сагыырын база негээри»—деп, чагаада чугаалаан.

А. Н. Косыгин боттарының чаагай ажыл-чорудулгазынга чедиишкиннерлиг болурун конференцияның киржикчилеринге күзээн. (СЭТА).

ҮУЛЕЗИН ЭДИЛЭЭРИ ЧАЙЛАШ ЧОК!

Делегейниң ийиги дайынының үезинде нацистиг херектеннерниң халаптыг өжээтен херектерни үүлгеткенин кижи төрелгетен кажан-даа утпас.

Фашистиг Германияны чылча шапканындан бээр чээрби беш чыл хире үе эрткен болза-даа, дайын өөскүдеринге хамаарышканнарның болгаш эң аар-берге дайын херектерин үүлгеткенинге буруулугларның хөй-хөйү чогуур кеземчеге амдыгаа чедир онаашпаан. Оон туржук, нацистиг херек үүлгедикчилеринге өршээл көргүзери дээш кампания Барыын Германияда калбарган.

Нацистиг херектеннерни истеп-сүрер айтырыгларның делегей конференциязы март 25-те Москвага ажыттынган. Оон ажылында Болгарияның, Венгрияның, ГДР-ниң, Польшаның, Румынияның, Совет Эвилелиниң, ЧССР-ниң, Англияның, Бельгияның, Италияның, Францияның болгаш өске-даа чурттарның күрүне ажылдакчылары, эртемденнери, хөй-ниитизиниң төлээлекчилери киржип турар.

Конференцияга ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинниң байыр чедирген чагаазын номчуп дыңнаткан.

Совет төлээлерниң удуртукчузу, ССР Эвилелиниң Чиңгине прокурору **Р. А. Руденко** «Нацистиг херектеннерни харысалгадан хостаарының өжээнзирек болгаш неонацистиг планнары — делегей эргезин каржызы-биле чөрчүп үрээп үүлгедиг» деп илеткел кылган.

Гитлержи дайын херектеннери делегейниң ийиги дайынының чылдарында делегейни ханга дүлген. Нацистер миллион-миллион кижилерни хинчектеп, боолап, газ камераларынга хораннап өлүрген деп, Нюрнберг судунга ССРЭ-ден кол ялалакчы-илеткелчи чугаалаан.

Дайын херектеннерин кезедири— тайбың дээш, агрессияга удур, демократия дээш демиселдиң эң чугула айтырыгларының бирээзи деп чүве черле билдингир. Ол чижектиг чугула айтырыг национал хемчээлдер-биле чогум-на ол чылдагаанның ужурунда кызыгаарлаттынмас, харын шыпаала делегей айтырыы болуп турар деп, илеткелчи демдеглээн.

Гитлержи ёзу-чурумнуң коргунчуг болуушкуннарының кажан-даа катаптаттынмазынче бистиң кижи бүрүзү чуткулун салып турар деп чүведен чигзинмес мен. Бодунуң очаланныг эрткен үезин уттуп турар улус аңаа база катап таваржып эртер салымга опаажыр деп төөгүнүң үлегер домаан эки билир болгай бис.

Совет кижилер ол эрткен үени ыяк билир болгаш кажан-даа утпас.

Дайын күзевес бис, улустарның ханының катап төктүрүн, човаалаңга таваржырын күзевес бис. Бүгү моондактарны, тайбыңга шаптык таварыштырар, тайбыңга дүүн кыжанып турган, бөгүн база кыжанмышаан турар бүгү чүүлдерни тайбыңның оруундан ынчангаш чайладыр ужурлуг бис деп, Р. А. Руденко түңнелинде чугаалаан.

(СЭТА).

Венгрияга чораан

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Венгрияның Коммунистиг аныяктар эвилелиниң ТК-ның чалаашын ёзугаар ВЛКСМ-ниң төлээлери ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары Е. М. Тяжельников баштадыр март 19-тан 24-ке чедир Венгрияга чоруп турган.

Совет аалчылар Венгр Совет Республиканың чарлаан хүнүнден бээр 50 чылының байырлалынга болгаш Венгрияның революстуг аныяктарының хүнүн эрттиреринге киришкен.

МТИ агентилелдиң дыңнатканы-биле алырга, ВСАП ТК-ның Политбюро кежигүнү болгаш секретары Бела Биску төлээлерни чанарының мурнунда хүлээп алган.

Делегейниң коммунистиг болгаш демократтыг аныяктар шимчээшкининиң чугула айтырыгларының талазы-биле санал-оналдарның солчулгазы төлээлерниң кежигүннери биле Венгрияның Коммунистиг аныяктар эвилелиниң удуртукчуларының аразынга болган.

Е. М. Тяжельниковту болгаш төлээлерниң составынга чораан совет космонавт П. И. Беляевти Венгрияның Коммунистиг аныяктар эвилелиниң медальдары-биле шаңнаан. Совет төлээлерниң баштыңы, «Комсомолдуң 50 чылы» деп юбилейлиг бижиктерни Венгрияның Коммунистиг аныяктар эвилелиниң ТК-ның ажылдакчыларынга дамчыткан.

ГДР-ниң ажылчы чоннарының удурланыышкыны

БЕРЛИН. СЭТА-ның корреспондентизи В. Гордеевтиң дамчытканы болза:

Совет Эвилелиниң девискээринче Мао бөлүүнүң организастаан кара сагыштыг шериг халдаашкынынга ГДР-ниң ажылчы чоннары ханы килеңнээшкинин илергейлеп, шииткирлии-биле удурланып турар.

Шеверин хоорайның аъш-чем үлетпүрүнүң бөлүк ажылдакчыларының медеглээни болза, бодунуң хосталгазын чедип алырын болгаш улусчу эрге-чагырганы тургузарын кыдат улуска дузалаан чоннуң төлээлекчилери — совет кижилерни боолаар деп Мао бөлүүнүң дужаал бергенин бодаарыдаа берге-дир.

Мао бөлүүнүң күткээн чөңгээзинге килеңнеп турар бис деп, Эйзенхюттенштадтың садыг организацияларының ажылдакчыларының чагаазында чугаалаан. Делегейде баштайгы социалистиг күрүнениң кызыгаарларынга ол чөңгээлерни барыын-герман федералдыг хуралды Барыын Берлинге дүрүм чок эрттиргени-биле каплаштырганы таварылга эвес. Бо чөңгээлерниң неонацистерге өөрүшкүнү хайныктырганын кижи кайгаар чүве эвес-тир.

Берлинниң «Аутотранс» улусчу бүдүрүлгезиниң аныяк ажылчыны М. Циммерниң «Юнге вельт» дээр аныяктар солунга парлаан чагаазынга бижээни: Мао бөлүү шовинисчи политиканы чорутпушаан, империалистиг агрессчи бөлүктерниң дузалакчызы болу бергенин совет-кыдат кызыгаарга бужар-чүдек кыдат чөңгээлер көргүскен. Бо бөлүктүң авантюристиг айыылдыг угланыышкыны кыдат улуска хамаарыштыр саттыныкчы чорук, делегейниң ажылчын шимчээшкининге хамаарыштыр өскерликчи чорук болур.

Пакистанда байдал

КАРАЧИ. (СЭТА). Пакистанның ийи можузунда байдал нарын болуп артпышаан.

Барыын Пакистанның губернатору Ю. Х. Арунуң дыңнатканы-биле алырга, радиостанциязын, телевидение төвүн болгаш өске-даа объектилерни камгалаары-биле шериглерни Карачиже киирген. Эрге-чагыргалар «күчүлелдиң болгаш дүрүм чок чоруктуң үүлгедиишкиннерин чайладыры-биле» шиитпирлиг хемчеглерни алыр дээрзин губернатор сагындырган. Корум-чурумну болгаш хоойлу, дүрүмнү деткиири-биле чазакка дузаламчы көргүзеринче чонну Барыын Пакистанның губернатору кыйгырган.

Чөөн Пакистанның чаа губернатору Н. Худаның таңгыраан хүлээп алган соонда чүве чугаалап турган, медеглээни болза, чазак «үй-балай чорукту соксадырынга болгаш хоойлу, дүрүмнү үрээр кижилерниң хөделиишкиннерин чайладырынга бүрүн шиитпирлиг».

Дерзии үүлгедиг

ПНОМПЕНЬ. (СЭТА). Америк-сайгон дайынзырактар нейтралдыг Камбоджаның кызыгаарларынга чепсектиг чөңгээзин үргүлчүлеп турар. Камбоджаның кызыгаар кодээ суурларының тайбың чурттакчылары агрессорларның айыылынга таваржып турар. Март 24-те америк-сайгон самолёт Камбоджаның агаар делгеминче Свайриенг можунуң Ромеашек округунда Чеатиш кодээ суурунуң районунга шургуп кирген.

«Кох˙сантепхип» солуннуң дыңнатканы-биле алырга, самолёт тараачыннар чүдүлге байырлалын демдеглеп турган бажыңны пулемёт-биле боолаан. Үш кижи өлген, сес кижи аар балыглаткан.

Ээлчеглиг чөңгээ

ПАРИЖ. (СЭТА). Расисчи Родезияның шериг кезектерин хамаарышпас африка чурт Замбияның кызыгаарында мөөңнээн. Ол дугайын «Таймс оф Замбия» солун дыңнаткан. Родезияның талазындан чепсектиг халдаашкынның болдуна берип болурунга удур камгалапыры-биле замбия шериглер родезия кызыгаарында туруштарны ээлээн.

Франс Пресс агентилелдиң корреспондентизиниң Лусакадан дыңнатканы-биле алырга, Замбияның чепсектиг күштери Викторияже барган орукту болгаш Замбези кызыгаар хемде демир-орук көвүрүүн камгалап турар.

Чазактан негээн

БЕРЛИН. (СЭТА). Герман Коммунистиг партияның (ГКП-ниң) Мюнхенде район конференциязының делегаттары Европаның айыыл чок чоруунуң болгаш тайбың кады ажылдажылганың айтырыгларын чугаалажып көөрү-биле ниити-европа чөвүлел хуралынга киржиринге чөпшээрежирин бонн чазактан негээн.

Соңгу Рейн-Вестфалия черниң ландтагынга Германияның Коммунистиг партиязындан депутат чораан, барыын-герман сурагалыг патриот Юпиа Ангенфортту бонн эрге-чагыргалар дүрүм чок ёзу-биле тудуп хоругдаан турган. Конференцияның киржикчилери ону саат чокка хостап үндүрерин негээн деп, АПН агентилел дыңнаткан.

Вьетнам Демократтыг Республика. Совет ЭКГ-6 экскаватор болгаш совет самосвалдар хөмүр-даш байлактыг Куанг Нинь деп черде.

ВИА—СЭТА-ның фотозу.

Баазаларга согуушкун

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамның хостаарының Улусчу чепсектиг күштери март 20-де Куангнгай можунуң Чулайда америк-сайгон шериглерниң ужар чүүл баазазын артиллерия-биле боолаан. Ооң түңнелинде дайзынның 22 хире самолёдун узуткаан, хөй санныг америк шериг албанныгларны өлүрген азы балыглаан деп, ВИА агентилел дамчыткан.

Март 21 дүнезинде мурнуу-вьетнам патриоттар Донгбатхин ужар чүүл баазазын база боолаан. Дайзын дириг күш болгаш техника талазы-биле улуг чидиригге таварышкан.

Эжелекчилерниң чидирии

КАИР. (СЭТА). Алькантара участокта израиль чепсектиг күштер египет шериглерниң туружун боолаан. Египет артиллерияның харыы адыышкынының түңнелинде израиль эжелекчилер улуг когаралга таварышкан. Тос танкыны, алды пулемёт оңгузун, ийи ракета установказын узуткаан.

Египет артиллерия шериг херекселиниң складын, транспорттуң өске-даа хөй херекселдерин узуткаан дээрзин КАР-ның шериг командылалының дыңнадыында демдеглээн.

Египет шериглер израиль шериглерге дириг күш талазы-биле улуг чидиригни таварыштырган.

* * *

КАИР. (СЭТА). Синай чартык ортулукта дайылдажып чоруп турар араб партизаннарның отряды Суэц каналының чөөн талакы эриинде израиль эжелекчи шериглерге удур ракеталарны эң-не баштай ажыглаан дээрзин араб синай организацияның командылалының ында парлап үндүрген дыңнадыында чугаалап турар. Ракеталар-биле боолаан түңнелинде шериг херексели шыгжаан складты узуткаан, элээн каш артиллерия туруштарын, дайзынның адар установказын чок кылган. Партизаннар Суэц каналының соңгу талакы кезиинде эль-Кантараның чөөн талазында мөөңнелген израиль шериглерже база халдаан болгаш оларга дириг күш талазы-биле улуг когаралды чедирген.

Партизаннарның оол өске бөлүү Суэц мугулдурнуң эриинде Айон Мусса районда израиль шериглерниң туружунче база халдаан. Ол хемчеглерниң түңнелинде патриоттар бо чурттакчылыг черде дайзынның артиллерия туруштарын болгаш казармаларын үрегдээн.

* * *

КАИР. (СЭТА). Палестинаның «аль-Фатах» организациязының составында бактааган «аль-Асифа» дээр дайынчы отрядтар израиль шериглерниң эжелээн суурларында чугула элээн объектилерни аар боолар-биле боолаан деп, ол отрядтарның командылалының ында парлаан дыңнадыында чугаалаан.

«Аль-Асифаның» оон өске дыңнадыында чугаалааны болза, ол-ла районда ийи шериг лагерьлеринге удур партизаннар отрядының чоруткан хемчеглериниң түңнелинде дайзынның элээн туруштарын, хөй шериг машиналарын узуткаан, дайзынның элээн хөй солдаттарын өлүрген болгаш балыглаан.

Ангильяда байдалга хамаарыштыр

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Ангильяны — 6 муң кижи чурттакчылыг ол бичии ортулукту Англияның эжелээнинге удурланыышкынның чыскаалы сөөлгү хүннерде үш удаа болган. Информас агентилелдерниң корреспондентилериниң дыңнатканы-биле алырга ортулуктуң 800 хире чурттакчылары администрация черлериниң бажыңнары турар кудумчу-биле эрткен. Олар «Бир эвес Ли (англи дээди комиссар) ортулуктан үнмес болза, Ангилья өлүр» деп бижимелдиг кара хааржактың маңедин тудуп алгаш чоруп турган.

Ооң мурнуу чарыында килеңнээн хөй санныг чурттакчылар Линн ортулуктуң кол администрациязының бажыңынче киирбээн.

Ортулуктуң чурттакчыларын янзы-бүрү аазаашкыннар-биле оожургадыр дээр англичаннарның оралдажыышкыннары буурап дүшкен. ЮПИ агентилелдиң корреспондентизинге ужурашкан каш он-он кижилерниң медеглээни болза, соңгуткан президент Рональд Уэбстер чазакты база катап баштаарын негеп турар бис. Англи эжелекчилер ону ортулуктан үнүп чорууруңче албаан.

ЛОНДОН. (СЭТА). «Хоойлу, дүрүмнү болгаш корум-чурумну катап тургузарының орнунга бистиң парашютчуларывыстың, полицейжилеривистиң болгаш сапёрларывыстың күштери ортулуктуң чурттакчыларын чүгле шугулдадып турар» деп, «Дейли мейл» солун бижээн. Ангильяга дээди комиссарның туруп турарынга таарымнас чорук күштелген турзажок, Великобританияның чазаа дээди комиссарны ортулуктан кыйгыртырын бодавайн турар деп, Англияның даштыкы херектер министри Стюарт медеглээн.

Великобританияның чазааның Ангильяда хөделиишкиннериниң колониалисчи утказын англи парлалга айтып турар. Интервенцияны «шынзыдары»-биле барымдаа кылдыр англичаннар ортулукта эрге-чагырганы «бөлүк гангстерлер» эжелеп алган дээр чүвени айтып турарлар. Ындыг болза-даа ол дугайында кандыг-даа барымдааларны көргүспээн. Ынчаарга Родезияда эрге-чагырганы гангстержи арга-методтар-биле хөделип турар расистер эжелеп алган турда Англияның чазаа оларга хамаарыштыр кандыг-даа хемчегни албайн турар.

Каунданың медеглели

ЛОНДОН. (СЭТА). Родезияның расисчи эрге-чагыргалары хамаарышпас африка чурт Замбияга удур чепсектиг халдаашкынга белеткенип турар. Ол дугайын Замбияның президентизи К. Каунда Замбияның Национал хамаарышпас чоруунуң каттышкан партиязының Күүсекчи комитединиң түңнел хуралынга чүве чугаалап турган, медеглээн.

«Родезияның талазындан халдаашкынга кайы-даа үеде белен болгаш Родезияга, Анголага, Мозамбикке улусчу чазактар тургустунмаан шаанда белен байдалга доктаамал турар ужурлуг бис» деп, Каунда медеглээн.

Рейтер агентилелдиң корреспондентизиниң Лусакадан дамчытканы-биле алырга, Замбияже халдаарын родезий эрге-чагыргаларның белеткеп турар планының дугайында информацияны чоокта чаа алган мен деп, президент дыңнаткан. Замбия африка диптп шуут хостаар дээш демисежип турар патриотчу организацияларга деткимчени көргүзүп турар болгай дээрзин Каунда дыңнаткан. «Чурттуң национал хамаарышпас чоруун болгаш тускай догуннаашкынын ханның сөөлгү дамдызынга чедир камгалаар» деп, президент Каунда замбийжилерни кыйгырган.

ЧАА НОМ

Тываның ном үндүрер чери 1969 чылдың тематиктиг планын ёзугаар В. И. Ленинниң допчу намдарын парлап үндүрген. Бир эвес ооң ийиги үндүрүлгезиниң тиражы 2 муң кезек турган болза, ам 5 муң чедир көвүдээн. Орус дыл кырынга бо номну СЭКП ТК-ның чанында Марксизм-ленинизмниң институду белеткеп кылган. Ону чогаадып бижииринге бөлүк авторлар: Г. Д. Обличкин (удуртукчузу), Б. А. Остроухова, М. Я. Панкратова, А. П. Смирнова, Е. Н. Стеллиферовская олар киришкен.

В. И. Ленинниң допчу намдарын бүгү тыва номчукчуларга болгаш бирги ээлчегде, партия өөредилгезиниң системазында өөренип турарларга дузаламчы кылдыр үндүрген. Номнуң бүгү арыннары 241, азы 9,6 парлаан ама болуп турар. Номнуң иштинде В. И. Ленинниң чаш чорааныңдан эгелээш, баштыңчының ажыл, амыдыралынга тураскааткан чуруктарны парлаан.

Ном он үш эгелерден тургустунган. Ол эгелер баштыңчының революстуг ажылының эгезинден эгелээш, ооң революсчу пролетариаттың баштыңчызы апарганын, Сибирь шөлүлгезинге чорааның, ооң чаа хевирниң марксисчи партиязын тургузар дээш демиселин, реакция чылдарында партия дээш демиселин, Октябрь революциязын баштап турганын, делегейде бирги социалистиг күрүнени үндезилеп тургусканын, даштыкы интервентилерге болгаш иштики контрреволюцияга удур совет улустуң демиселин баштап турганын тодаргайы-биле номда чырыткан.

Ол ном чүгле партия системазынга эвес, харын бүгү номчукчуларга солун ном болур. Ону В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болган оюнга уткуштур үндүргени Тываның ном үндүрер чериниң номчукчуларга база бир белээ болур.

Д. ОНДАР.

Экспедиция ээпкен

Бо чылдың март 6-да туризмниң Москва чөвүлелиниң Ю. А. Цветаевке удуртурган 15 кижи составтыг экспедициязы Бай-Тайга районнуң төвү Тээли суурдан Хемчик бажынче углапкан. Ол баргаш Даг-Алтай биле Тываның кызыгаары Даштыг-Хелге чедип, Таңды сыны-биле тудушкан Шашпаал сынын кырлаткаш, мурнуку үеде экспедиция чорбаан Чоон-Хемнээш, Биче-Шуйлап үнген черинге ээп келген.

Экспедицияның кежигүннери «Тээли» совхозтуң өшкү кадарчыларынга ужурашканнар. Тус районда бистиң штаттан дашкаар корреспондентивис-биле беседазынга экспедицияның удуртукчузу Юрий Анатольевич Цветаевтиң чугаалааны болза:

— Бо чорааш баскан, барган-на черивисти улуу-биле сонуургап, м а г а д а д ы в ы с. Ылаңгыя тыва черниң агаар-бойдузу кончуг-ла онзагай, арыг-чаагай чер-дир.

Экспедиция программазын күүсеткеш, Төрээн чурттуң найысылалынче ээпкен.

ПЕКИННИҢ ЧҮДЕК-БУЖАР ПРАКТИКАЗЫ

Калчаарап барган маочу бөлүктүң совет-кыдат кызыгаарга чепсектиг дерзии чөңгээлерин делегейниң депшилгелиг хөй-ниитизи буруу шаап турар. Уссури хемге маочуларның хоратан үүлгедиглери таварылга болган чөрүлдээ эвес, харын социалистиг лагерьден бүрүн адырлып алызының оруунче оларның база бир базымы болган деп демдеглеп турар.

Оон ыңай база бир мындыг чүүл бар. Мао Цзэ-дуннуң саттыныкчы, өскерликчи бөлүү ол угланыышкынны чүгле политиканың эвес, харын экономиканың, чижээ, даштыкы садыгның талазынга база чорудуп турар. Социалистиг чурттар-биле экономиктиг харылзааларын Пекин сөөлгү чылдарда херек кырында барык-ла үзе кешт, ындыг харылзааларны империалистиг рыноктардан дилеп тыварын оралдажы берген. Чижээлээрге, Барыын Германия-биле КУР-нуң бараан саарылгазы беш чыл дургузунда 200-тен 1.100 миллион марка акша чедир өскен. Ол өзүлде маочу эрге-чагыргаларга ажыктыг чүвени бербээн, социалистиг дем каттыштырылгазының чурттары-биле балансылажып турар харылзаалардан ылгаштыр Пекин дээрге ГФР-биле садыглажыышкында аажок улуг карышкактыг болу берген. А «культура революциязының» уржуу-биле экономиказы узамдыгыышкынныг кризисте таваржы берген Кыдатта ол карышкакты дуглаар чүвези херек кырында чок апарган. Ынчангаш март 2-де совет-кыдат кызыгаарга боттарының чөңгээзин Барыын Берлинге адаанзырак чыыш-биле чаңгыс үелиг кылып алгаш, Мао болгаш ооң илчирбелиг ыттары, Польшаның «Культура» солунунуң сөстери-биле алырга, ГФР-биле «эштежилгезин» политика талазы-биле балансылаштырар арганы, тодаргайлаарга боттарының ГФР-ге өрелерин дуглаарынга төлелгелерниң элээн чиик негелделерин чедип алырын кордааннар.

«Пекин ёзузу-биле садыглажыышкынның» өске-даа кижи кайгаар чижектерин эвээш эвести көргүзүп болур.

Кеш-сөөк ылгаарының кижи көөр хөөн чок политиказын чорудуп турар Мурнуу-Африка Республика-биле садыгның, экономиканың, саңхөөнүң болгаш өске-даа адырларның харылзааларын үзерин бүгү күрүнелерге сүмелеп турар каш-даа резолюцияларны Каттышкан Нациялар Организациязы хүлээп алган болгай. Ол резолюцияларны чүгле чамдык империалистиг күрүнелер херексевейн турары билдингир. Мурнуу-Африка Республика-биле садыглажыышкынның болгаш политиканың сырый харылзааларын тудуп үргүлчүлевишаан Каттышкан Штаттар харын ындыг күрүнелерниң санынга хамааржыр. Албанның сан-медээлерин барымдаалап алырга, ол ийи чурттуң аразында садыгның хемчээли сөөлгү беш чылдарда барык ийи катап улгаткан.

Америк империалистерниң изи-биле харын пекинчи эрге-чагыргалар барган. Мурнуу-Африканың кеш-сөөк ылгакчыларын 1960 чылда ол эрге-чагыргалар ыткыр буруу шапкан болгаш Мурнуу-Африка Республика-биле бүгү-ле экономиктиг база садыг харылзааларын үзүп турарының дугайын чарлаан турган. Ынчалза-даа Пекинниң пропагандачы медеглелдери тодаргай херектер-биле дүүшпейн барган. А Кыдаттың болгаш Мурнуу-Африка Республиканың аразында харылзаалар улам быжыгып турар. Оларның аразында садыглажыышкынның хемчээли безин 20 млн. англи фунт стерлинг акша ашкан. КНО-нуң шииткирлерин маочулар шуут хөме таварааш, боттарының аазаашкыннарын үреп, Африкада национал-хосталгалыг шимчээшкинниң эң дерзии дайзыннары-биле сырый харылзааларны калбарты берген.

Аныяк күрүнелерни деткип турарының дугайында хоозун чүвезин Пекин шаанга киир чулчуруп турар. Африканың Сахара мурнуу талазында турар бүгү-ле хосталган чурттар-биле Кыдаттың садыының хемчээли кеш-сөөк ылгаар Мурнуу-Африка Республика-биле ооң садыының хемчээлинден биче болуп турар чорук ол чулчуруушкунуңнуң хоозунун улам бадыткап турар. Империалистиг күрүнелерниң талазындан ылгай көрүүшкүннүң уламындан Африканың хосталган чурттары өске чурттар-биле экономиктиг харылзааларын калбартырын аажок күзеп турар болгай. Ынчаарга Мао Цзэ-дуннуң бөлүү хосталган чурттарның кол дайзыннары — кеш-сөөк ылгакчылары-биле болгаш колонизаторлар-биле садыглажыышкынны калбартырын күзеп турар. «Бизнес уик» дээр америк журналдың демдеглээнин ёзугаар алырга, Мурнуу-Африка Республиканың дугайын чугаалаваска безин, четкер-биле-даа садыглажырынга Кыдат белен апарган. Африканың хамаарышпас күрүнелериниң аразынга бодунун ат-сураан камгалап арттырарын күзээш, япон фирмалар дамчыштыр садыг кылып, Японияга дыка улуг шаалдаларны төлеп турар. Чижээлээрге, Токионуң болгаш Осаканың дузазы-биле Кыдат дээрге черниң ховар дээн элемент бүдүмелдерин болгаш стратегтиг чиг-этти Мурнуу-Африка Республикадан садып ап турар апарган.

Африкада кеш-сөөк ылгаар база бир четкер-биле — Мурнуу Родезияда Смиттиң фашист ёзу-чуруму-биле садыглажыышкынын кыдат эрге-чагыргалар калбартып турар. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга маочулар Смитти камгалап турар империалистиг монополиялар-биле бир демниг болу берген. 60 муң тонна хром рудазын Родезияда кеш-сөөк ылгакчыларындан кыдат эрге-чагыргаларның садып алганы ол демнежилгениң бадыткалыдыр. Пекин янзылыг садып алыкчылар турда биске хамаарыштыр кандыг-бир экономиктиг хемчеглерден коргар чүү турар боор деп, Солсбери чагырыкчылары өөрүшкүлүг медеглеп турар апарганы таварылга эвес-тир.

Австралия-биле чоокта чаа ат салып кылган дугуржулга база Пекин чагырыкчыларының чүдек-бужар практиказын херечилеп турар. Австралия болза АКШ-тың Вьетнамда ханныг өлүрүкчү үүлгедиглериниң кол киржикчилериниң бирээзи болуп турары билдингир болгай. Ындыг турбуже Пекинниң болгаш Канберраның аразында туруштуг садыг харылзаалары калбарган. Маочулар-биле садыглажыышкынындан киирип алган орулгаларын Австралия бодунуң өзүп орар шериг чарыгдалдарын дуглаарынга ажыглап турар. Чижээлээрге, Кыдат-биле чаа дугуржулгаларга дүүштүр оортан кызыл-тас орнунга Австралия 125 миллион доллар акшаны алыр. Австрали шериглерни Мурнуу Вьетнамче чорударының уламындан тургустунуп келген 119 миллион доллар өрезин төлеп алырда ол түң Австралияга шуут четчир ышкажыл.

Маочуларның база бир чүдек-бужар дугуржулгазының дугайы парлалгадан илереп келген. Вьетнам улуска удур агрессчи дайынынга ажыглаары-биле кыдат бараанннарны АКШ-тың шериг албанының чөрлери садып ап турарының дугайында чугаа чоруп турары ол. Мооң-биле холбаштыр Цейлоннуң «Сан» солуну маргыш чок фактыларны көргүскен. Вьетнамның эриктеринде дээрбечи үүлгедиглерни кылып турар америк 7-ги флот Пекинниң бүдүү контрольдап турары Гонконг фирмаларындан янзы-бүрү хөй бараннарны болгаш 15 транспорт баржаларын садып алгаш, оларны Мурнуу Вьетнамче октаан деп, «Сан» солун чогуур барымдааларлыг чүүлдерни бижээн.

Империалистер-биле, колонизаторлар-биле болгаш кеш-сөөк ылгакчылары-биле Пекинниң ындыг янзылыг демнежилгези маоизм хөгжүлдезиниң алыс бүдүжүнден төрүттүнген. Национал онзагай чүүлдер деп чылдак-биле чагдынып алгаш, маочулар Совет Эвилелинге удур дерзии үүлгедиглерниң, пропаганданың, социализм херээнден ырбап өскерлир чоруктуң чыдыг тулаазынче шымнып кире бергеннер.

Д. СЕРГЕЕВ.

Башкир автономнуг Совет Социалистиг Республиканың найысылалы — Уфа сайзырап турар.

ЧУРУКТА: Комсомол шөлүнде Ленинге тураскаалдың чанында.

Б. КЛИППИНИЦЕРНИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

СИБИРЬНИҢ ЧЫЛ ДЕМДЕГЛЕЛИ

Хакас чурукчу Владимир Бутанаевтиң ленинианазы

Владимир Бутанаевтиң ленинианазы үжен ийи чуруктан тургустунган. Сибирь шөлүлгезинге Ленинниң үш чыл турганының дугайында онза хевирлиг база бир расскаа ол.

Ажылчын-хакас оглу ол чурукчу бодунуң чаш чораан үезин Шушенское суурга эрттирген. Аңаа эрткен чүс чылды сөөлзүредир Владимир Ильич Ленин шөлүлгеге турган. Баштыңчыны боттары көрген, билир тараачыннарның сактыышкыннарын чурукчу дыңнап өскен. Салымчаяанныг оол школага өөренип турган-ла, Ленинниң баштайгы портредин чуруур деп оралдашкан. Бутанаевтиң Сибирь ленинианазын тургузуп эгелээри ынчан ооң сагыжынга-даа кирбейн чораан. Ону чедип алырының эртер оруу узак болган. Баштай Шушенскоениң көдээ ажылагый техникумунуң агрономия салбырынга, ооң соонда ужудукчулар училищезинге өөренген. Ынчаарныже ооң чурулга уран чүүлүнге сонуургалы кедизинде барып, ону Риганың чурулга уран чүүлдериниң училищезиниң сиилбирлел салбырынга өөренир арганы берген.

Бутанаев төрээн Хакасиязынга чанып келгеш, Ленин темаларлыг чуруктар чуруп эгелээн. Хакас чурукчунуң хөй ажылдарын ам музейлер садып алган, оларны киириштирген делгелгелер ССРЭ-де болгаш даштыкы чурттарда аян-чоруктар кылып турар. Чурук чыылдаларындан, открыткалардан сурагжып тараан. В. И. Ленинниң Шушенскоеде бажың-музейинде ооң 12 сиилбири, автолитографиялары, «Думная дагга» болгаш «Н. К. Крупскаяның Шушенскоеге чедип келгени» — дозулап чураан ийи ажылы бар.

«Сибирьже» деп чурук ханы утказыг. Бутанаев бодунуң ол чогаалынга херек кырында болган фактыны ажыглаан: 1897 чылда «Ыдыктыг Николай» пароход-биле Енисейлеп чазын шөлүлгеже чоруткан Ленин Сорокино өртээлге ооң дүжер ужурга таварышкан. Суг сыыгаан ужурунда судно оон ыңай чорупшыдавайн барган, ынчангаш Ленин шөлүттүрүп баар черинге тараачын терге-биле чедиртип алган.

«Ажылдап хүнээн соонда» деп сиилбир чурук сонуурганчыг: Ильич дыштаны тыртып алганынга. Сибирь бойдузунуң чаражынга таалавышаан, Шушь эриинде кежээликтей чадаг кылаштап чоруур.

Бутанаевтиң элээн хөй чуруктары Ленинниң Шушенское тараачыннары-биле аралашканын көргүскен. Ону чурукчу сиилбирлериниң бирээзинге аңчылар чадырының чанында турар кылдыр көргүскен. Одагның хоюңнаан чыры Ильичиниң арнынга болгаш ооң чугаазын дыңнап олурар тараачынның арнынга дээп турар.

Чурукчунуң ажылдарын Совет Эвилелиниң хөй-хөй хоорайларынга, чамдыктарын — даштыкы чурттарга делгеп көргүскен. Чурукчу бодунуң ажылдарының Шушенскоеге болган делгелгезин онза өөрүшкүлүг сактып чугаалаар. Шушенскоеге Ленинни көрүп чораан тараачын Григорий Андреевич Блохинниң үнелелдер дептеринге бижип каан демдеглелин чоргаарланып көргүзер. Мензэ эргим үнелиг эрткен үени катап көрүп болур арганы чурукчунуң бергенинге өөрүп четтирдим деп, ол тараачын бижээн.

Владимир Бутанаев ам Абаканның телевидение студиязының кол чурукчузу. Ынчаңмыже хостут үе-шагын Шушенскоеге болгаш ооң чоок кавызынга эрттирер. В. И. Ленинниң хөй катап аңнап чораан Шушенское алаагынга Бутанаев бир катап одаг чанынга элдеп сонуурганчыг ийи аңчы олурганын көрүп каан. Ооң ону «көре тыртып алганы» чаа чурук чогаадып чурууp арганы берген.

В. И. Ленин-биле холбашкан хөй темалар ол чурукчуга сонуурганчыг. Сибирь шөлүлгезинге турган, Ленинниң чораан черлеринге болган чаартылгалар, биеэде хилинчек болгаш шөлүлге ораны чораан, амгы үеде чаа амыдырал шаңның сайзыраан темпилерлиг Сибирьге Ленинниң боданнарының боттанганы база Ленин-биле холбаалыг деп, чурукчу билип турар. Сибирьге Ленинниң чораан черлериниң чыл демдеглекчизи чурукчу ол черге болган чаартылгаларны чуруп турар. Маадыр-шудургу күш-ажылдан бүткен Абакан—Тайшет аразының оруку тудуунуң, Енисейде Дивный дагларның чанында Красноярск ГЭС-тиң, биеэде ады-сураа дыңналбайн чораан Назарово суурнуң чанында Назарово ГРЭС-тиң тудуунуң чурумалдары чурукчунуң демдеглел дептерлеринде чуруттунган. Россияда Сибирь шөлүлгезинче бар чораан, Ленин ол суурга бир доктаагаан.

Ленинчи темаларлыг чуруктарны чаа-ла чуруп эгелеп турарым бо, кол ажылдарны моон соңгаар кылыр деп, чурукчу бодап турар. Шушенское суурга май бириниң байырлалының дугайында «Баштайгы май байырлалы» деп чурук чурууруп шагдан тура бодап келген. 1899 чылда ол хүн В. И. Ленин биле Н. К. Крупская, Шушенское шөлүлгезинге В. И. Ленинниң кады турган эштери финн Энгберг, поляк Проминский шыкка кызыл пөс чадып алгаш, уруглар-биле кады революсчу ырлар ырлажып олурган. Чурукчу май байырлалында чыглып келген, бичии «Шушенское интернационалын» көргүзериң күзеп турар.

Бодап алган бир чуруу «Ленинниң хакас улуска чораан» — база документалдыг. Ленин Шушенскоеден ырак эвесте болгаш Шушенскоеге чурттап чораан хакастар-биле үргүлчү ужуражып турган.

Хакас чурукчу Владимир Бутанаевтиң чогаалдары — Сибирь ленинианазынга улуг салыышкын.

ЖАН КАЦЕР,
ПМА-ның корреспондентизи.

Совет литератураның аныяк салгакчылары

Таныштазаным, чалыы салгал, амыргын-на! Найысылал аныяк чогаалчыларны уткуп турда, Пушкинниң ынча дээни сагышка чайгаар черле кире хонуп келир. Аңаа хоочун салгакчылар база келген. Прозачылар биле шүлүкчүлерниң чаа база бир хуралдаң чогаадыкчы ажыл-иш ээлчээнче кириптер. Ам ол залчегиин ажыл шагы Бүгү-эвилелдиң бешки чөвүлел хуралындан эгелээр. Чөвүлел хуралды ВЛКСМ ТК болгаш ССРЭ-ниң чогаалчылар эвилели чыылдырган, Москвага март 25-те ажыттынган.

Чөвүлел хуралдың ажылында СЭКП ТК-ның культура килдизиниң эргелекчизи В. Ф. Шауро, СЭКП-ның Москва хоорай комитединиң секретары А. П. Шапошникова, ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары Е. М. Тяжельников, ВЛКСМ ТК-ның секретарьлары, ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң чогаалчылар эвилелдериниң баштаар черлериниң секретарьлары киржип турар.

Аныяк литераторлар партийжи болгаш улусчу мөзүнүң принциптеринге шынчы, совет литератураның бүгү чаагай чаңчылдарының төлептиг салгакчылары болгаш уламчылакчылары болур деп бүзүрелдиин илергейлээш, ССРЭ-ниң чогаалчылар эвилелиниң баштаар чериниң секретары В. М. Кожевников чөвүлел хуралды ажыткан.

ССРЭ-ниң чогаалчылар эвилелиниң баштаар чериниң бирги секретары К. А. Фединниң чугаазы литератураның аныяк салгакчыларынга чаагай сеткилдиг чагыг болган.

ССРЭ-ниң чогаалчылар эвилелиниң баштаар чериниң секретары Н. С. Тихонов бистиң литературавыстың салымчолунуң, келир үезиниң дугайында хөй бодалдыг, өткүт сөстерин чөвүлел хуралдың киржикчилеринге чугаалаан.

ВЛКСМ ТК-ның секретары А. И. Камшалов «Ленинчи комсомол болгаш аныяк совет литература» деп илеткел кылган.

Бистиң бүгү чуртувус, делегейдиң бүгү кижи төрелгетен делегей пролетариадының баштыңчызы, делегейниң эң баштайгы социалистиг күрүнезиниң үндезилекчизи Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурун удавас байырлап демдеглээр болгай деп, А. И. Камшалов бодунуң илеткелинге түңнеп кылдыр чугаалаан. Совет улуска, бистиң аныяктарывыска ол улуг болгаш өөрүшкүлүг байырлал болур. Ону Ленинчи комсомол аныяктарның коммунистиг кижизидилгезиниң талазы-биле бодуунуң ажылынга тураскаалдыг үе-чада деп билип турар деп, А. И. Камшалов чугаалаан. Аныяк литераторлар чаа кижини кижизидериниң херээнге боттарының бүгү күжүн бээр деп бүзүрелдиин А. И. Камшалов ВЛКСМ ТК-ның өмүнээзинден илергейлээн.

Аныяк чогаалчыларның чөвүлел хуралы дүүн ажылын үргүлчүлээн.

(СЭТА).

МЫНДА ДЕЛЕГЕЙ ЛИТЕРАТУРАЗЫНЫҢ СУДАЛЫ СОП ТУРАР

Делгем, таарымчалыг залдар, оожум сүттелчек чырык, Москвада даштыкы литература библиотеказынга хүннүң-не кээп турар муң-муң кижилерниң кылаштаашкан даап-шимээнин чидирип турар хевис чадыглар. Бо дээрге Совет Эвилелинде сөөлгү үениң эң-не таарымчалыг кылдыр дерип кылган библиотеказы-дыр. 24 муң дөрбелчин метр шөлдүг бажыңда номчулга залдары, лекторий болгаш 128 дылдарда үнген эртемнерниң янзы-бүрү адырларының талазы-биле 4 миллион хире ном кирер ном шыгжамыры бар. Библиотека делегейниң 75 чурттарында 1300 даштыкы албан организация черлери-биле чагаалажып, ажыл-херектиң болгаш эптиг байыралдың харылзааларын тудуп, ЮНЕСКО болгаш библиотека ассоциацияларының Бүгү делегей федерациязы-биле кады ажылдап турар. Библиотеканың ажылдакчылары делегейниң номнар солужулгазынга тураскааткан делегейазы национал библиотека конференцияларынга болгаш конгресстеринге боттары-биле дөмей ажылдыгларга ужуражып турар.

Ном шыгжамыры үргүлчү немежип турар. Чылдың-на 43 муң ажыг чаа номнар болгаш доктаамал парлалганың номнары, ооң иштинде оларның 40 муңу делегейниң ном солужулгазындан кээп турар. Совет авторларның база ол хире санныг номнары библиотеканың ажылдакчылары даштыкыже чорудуп турар. Ындыг чорудулгаларны хөй нуруузунда ол сорулга-биле тускайлап тургускан солужулга курлавырындан чыып ап турар. Ында янзы-бүрү парлалга үндүрүлгелериниң 250.000 экземплярлары бар. Чамдык чурттарда совет номнарны садып алгаш, литература клубтарын тургузуп турар. Ындыг клуб Индияда бар, ында совет ном секциязын ленинчи секция деп адаан.

Библиотека совет парлалга үндүрүлгелерин Азияның, Африканың болгаш Латин Американың чурттарында бистиң өңнүктеривиске белек кылдыр берип турар. Москвага база-ла хөй белектер кээп турар. Номнар коллекцияларын Анри Барбюс, Жан Ришар, Блок, Зденек Нееды чорудуп бергилээннер.

Чоокта чаа дыка хөй чаа номнарны хүлээп алган. Оларның аразында грек демократ Яннс Рисцоска тураскааткан француз шүлүкчү Гошеронуң шүлүктери болгаш ГФР-ден алган «Дайынга удур поэзияның антологиязы» бар. Ол болза дайынга удур демисежир деп бүгү делегей литератораларынга кыйгырыг болур дээрзин антологияның эге чүүлүнде чугаалап турар. Француз чогаалчы-реалист Бернар Клавельдиң Парижке Гонкуров шаңналын алган «Кышкы чимистер» деп ному солун.

Библиотекага 40 муң кижи үргүлчү кээп турар. Номчукчуларның саны көвүдеп турар. Маңаа ажылчын аныяктар, үстүкү классчылар болгаш профессорлар, студентилер болгаш башкылар, академиктер болгаш журналистер кээп турар. Номчукчуга ном бүрүзү-ле билдингир болзун дээш, библиотека библиографтыг болгаш тайылбырлал литератураны парлап турар. «Даштыкыда амгы чечен чогаал» деп информация чыындызы ам сес чыл дургузунда сурагжып келген. Чыындының арынварында даштыкы литератураның болгаш критика бодалының бүгү-ле кол-кол болуушкуннары илереттингилээн.

Амгы даштыкы литератураны тарадып нептеретпишаан, библиотекарьлар даштыкыда литератураның болгаш уран чүүлдүң шылгараңгай ажылдакчыларының оюн эрттирериниң үелеринге тураскааткан тематиктиг кежээлерни организастап турар.

Колдуунда даштыкы дылдар өөренип турарларга организастаан кинолекторий даштыкы чурттарның мурнакчы делгилелиг культуразы-биле таныштырбышаан, даштыкы дылдар башкыларының профессионал мергежилин бедидеринге дузалап, студентилерниң болгаш эртемниң янзы-бүрү адырларында специалистерниң билиглерин улам ханыладырынга дуза кадып турар.

1969 чылда номчукчулар 150 ажыт кежээлерге, лекцияларга болгаш делгелгелерге барып болур. Оларга сураглыг журналистер болгаш чурукчулар, даштыкыдан келген аалчылар бараан болур. Даштыкы дылдар өөренип турарларга лекцияларны Францияда башкы Клод Ле Бар, англичаннар Хильда Перам болгаш Энтони Потте номчуур. Куфильм курлавырының коллекциязындан даштыкы дылдар кырынга фильмнерниң көргүзүглери үргүлчүлеп турар. «Музыканың оранында» деп музыка лекцияларының чаа бөлүү желээр. Классикага сонуургалдыг кижилер XVII чүс чылдың музыказы-биле таныжар.

Татьяна МИХЕЕВА.
(ПМА).

Чаагайжыдылга ниитиниң херээ

ИЙИ СУУРДА БАЙДАЛ КАНДЫГЫЛ?

Чөөн-Хемчик районнуң «Тыва» совхозунуң Хөндергей эрги суурларының бирээзи, чурттакчы чон хөй, бүдүрүлгениң, культура-амыдыралдың чөрлери ажылдап турар. Чаа тудуглар кылыр, эрги тудугларны септеп чаартыр, чаагайжыдылга талазы-биле ажылдар сөөлгү чылдарда чоруттунмастаан. Чаа тудуп турар тудуглар соксаан, эрги тудуглар үрелип турар апарган. Суурнуң чурттакчылары мындыг байдалды ажыглааш, кажаа-херимнерни бузуп оттулуп, шала туттунган тудугларның ыяш материалдарын ап турар апарган.

Маңаа чүгле каш чижектерни номчукчуларга таныштырып көрейн. Суурда эмнелге бар, ооң бажыңын кижи көргеш кайгай бээр. Крышазы самдар, кладовказы буступ калган, соңгаларының рамалары ирээш сынгылай берген, таваа ирип баксыраан-биле бажың бир талазынче ийлени берген. Септелге кылдынмайн келгени-биле бажың барык-ла сандан үнген. Кыжын эмчилер, сестралар аарыг кижилерни божудулга бажыңынга хүлээп ап, эмнеп турар. Чүгле эмнелге бажыңынга эвес, өске-даа эрги тудугларга септелге кылдынмайн турар.

Эмнелгениң чаа бажыңын тудуп эгелээн чүве, хаанызын дооскаш, хаалгаларын, рамаларын эптеп тургузуп каан. Чыл ажыг тудуп келген бажыңны 1968 чылдың ноябрьда соксаткан, крыша кылыр манзы тывылбайн барган, кылдынган чүүлдер ам хажып үрелип турар апарган. Көдээ Советтиң күүскому, районнуң кадык камгалал чери бо чугула тудугну доостуруп, ажыглалга киирер талазы-биле организастыг хемчег алыры чугула апарган.

Хөндергей суур Хөндергей хемниң эриинде болгаш, чурттакчылар сугга кызамдавас-ла харын. Чоннуң суг-биле хандырылгазын улам-на экижидер сорулга-биле көдээ Советтиң күүскому, совхозтуң дирекциязы мурнунда чылдарда суурга кудуктарны кастырып ажыглалга кииргилээн. Ажаалганын, ажыглалдын багайы-биле кудуктар бокталып үрелген, суг алыр аргажок апарган. Советтиң күүскому, совхозтуң дирекциязы эрткен чылын ийи кудукту кастыргаш, бажың туттуруп чылыглаткан. Акша-хөреңгини үндүрүп тургаш, кылдырган кудуктар үр болбайн ажыглалдан үнген. Бажыңнарын соңгаларын, херимнерин улус туруп алгаш барган, кудуктарның суу доңган. Күрүнениң хөреңгизи-биле кылып каан кудуктарны кам чок ажыглап, хайгаарап көрбээн чурттакчылар кыштады хемден суглап келген. Хар эрип, сарыг суг бадып чыдырда, чайын сугну кайнан алыр силер деп, чурттакчылардан айтырар апаар.

Хөндергей суурга чаа тудугларны кылыр, эрги тудугларның септелгезин чорудар, чаагайжыдылганы калбартыр талазы-биле саналдар чер-чер Советтеринге чаа болуп эрткен соңгулда үезинде болгулаан. Соңгукчулар депутаттарынга чагыгларны берип, көдээ Советтиң күүскому, совхозтуң дирекциязы соңгукчуларның чагыгларын күүседир хемчеглерни алыр дугайында ужуражылгазын хуралдарынга соңгукчулар чугула саналдарны берген.

О. КУУЛАР.

* * *

Чүге дорайтап турарыл? деп айтырыг салгаш, **Бай-Тайга районнуң Бай-Тал** суурнуң байдалын номчукчуларның кичээнгейинге тургузар бодадым. Ол черниң чурттакчыларының чугаазы-биле алырга, Бай-Тал суурнун орнунга 1930 чылда-ла ийи-үш казанактар туттупа берген. Көшкүн араттар мал, чер ажылының эштелгезинге каттыжа берген соонда бүдүрүлгениң, культура-амыдыралдың тудуглары кылдынып турган. Коллективтиг ажылагый — колхоз организастаттынганда суурга чурттаалганың, бүдүрүлгениң, культура-амыдыралдың тудуглары шаңкыны-биле калбарган.

1950 чылдан эгелеп, Бай-Тал суур чүгле Бай-Тайга районда эвес, республикада база бир чаагайжыды туттунган суурга санаттыра берген. Көдээ Советтиң күүскому, ажыл-агыйның удуртукчулары, партия организациязы, бүгү чурттакчылар чаагайжыдылга, тудуг, ногаажыдылга дээш организастыг хемчеглерни ап, суурну көрүштүг болдурган. 1955—1960 чылдарда суур республика парлалгазынга каш удаа чыраттынып, мактадып турган. Ол черле чөптүг үнелел. Советтиң депутаттары, партияның, ажыл-агыйның активтери кудумчу, квартал санынга быжыглаттынган, чаагайжыдылгаже чурттакчыларны организастап келгениң суурнуң амгы чурттакчылары сактып чугаалап олурар.

Чуртталга бажыңнары шуптузу крышалыг, кладовкалыг, херимниг, бүдүрүлге, культура-амыдырал тудуглары база-ла крышалыг, херимниг кылдыр туттунуп турган. Тудуг бүрүзүнүң чаны ногаанчыттынган, чайгы үеде чечектерни-даа өстүрүп келген. Суурнуң девискээринге чайгаар үнген үнүш—тал хөй турган. Ынчангаш ол кавыны Бай-Тал деп адааны таварылга эвес-ле болгай. Суурнуң мурнунда байдалын кысказы-биле чуруп көргүзерге мындыг-дыр.

Ам кандыгыл, кысказы-биле таныжа каапталынар, эргим номчукчулар. Чайгаар үнген талдар ам төнген, шуптузун кезип чок кылган, мурнунда чылдарда хөй күш үндүрүп тургаш, тарып олурткан үнүштер ажаалга-хайгаарал чогундан малдың дою болуп, каң-халыынга алзып төнген. Бир-эвес тарып олурткан үнүштерни кургатпас дээш, удуртуп баштаар черлер организастыг ажылдарны чорудуп, чурттакчыларны эвилеледээн болза, Ак-Теректиң суггарылга бугазы суурну таварып баткан, суггарылгага дыка эптиг. Бойдустуң ыяш байлаан камгалап, чөп ажыглавышаан, немелде үнүштер олуртуп, чурттакчылыг черлерни ногаанчыдары чурттакчыларның хүлээлгези болгай.

Суурга сөөлгү чылдарда чаа тудуглар чоруттунмааны каракка көскү, а эрги тудуглар үрелип баксыраан. Суурда херим-кажаалыг чуртталга бажыңнары, албан болгаш бүдүрүлге черлери барык көзүлбестээн. Кладовкалар, крышалар буступ, самдараан.

Шаанда библиотека база хлеб быжырып турган бажыңнар үрелгеш кагдынган, ол ышкаш саман-биле тудуп кылган бажыңнар бустугулап калган, суурну боктандырып, хевирин үреп турар. Үрелип бузулган эрги тудугларны Тэли болгаш Кызыл-Мажалык суурларже сөөртүп чорудуп турар апарган. Бай-Тал суурда ортумак школа, ясли-сад, чунар-бажың кыжын оттулар чүүл үзүлгениниң орта ажылдаваан. Көдээ Совет күүскому, «Тэли» совхозтуң дирекциязы чугула албан черлерин оттулар чүүл-биле хандырар хемчеглер албайн келген. Суурда электростанцияның күчүзүн шын эвес ажыглап, чурттакчылар улуг хемчээлдиг лампаларны ажыглап турда, ону хайгаарап көөр кижи чок.

Тудуглар үрелип, септелгеге кылдынмайн келгени-биле Бай-Тал суурнун овур-хевири үрелген, корум чок апарган. Арыг-шевер сагыттынмайн турар, суур иштинде арык-сумунарның көвүрүглери үрелген, машиналар, тракторлар душкан-на чери-биле чоруп, арыктарны үреп каан, суурнуң иштинде суг агып чыдар. Чуртталга, бүдүрүлге болгаш культура-амыдырал черлериниң девискээринде бок-сүрээ мөөңнеттинге берген чыткылаар. Эмнелге албан чериниң ажылдакчылары мындыг байдал-биле демисел чорутпайн турарын ыыттавайн барып болбас.

Бай-Тал суурну катап тургузуп, чаагайжыды тудар талазы-биле Бай-Тал көдээ Советтиң күүскому, «Тэли» совхозтуң дирекциязы шиитпирлиг хемчеглерни алыры негеттинип келген. Советтиң депутаттары, чаагайжыдылга, тудуг талазы-биле доктаамал комиссиязы, квартал, кудумчу комитеттери чаагайжыдылгага кол рольду ойнаар ужурлуг. Бай-Тал суурнуң чурттакчылары суур чаагайжыдылгазын бот-шугумчулелчи ёзу-биле көөр өй келбээн бе?

А. БОРБАК-ООЛ.

ЫЯШ ҮРЕЗИНИН ХӨЙНҮ ЧЫЫР

Тараа шөлдерин хаттан камгалаар болгаш ыяш кескен участоктарны катап тургузар сорулга-биле ыяш тарып өстүрер ажылды бистиң чуртувуста калбаа-биле чорудуп турар. Бо ажылды чедиишкинниг боттандырары эки шынарлыг үрезиннерни белеткээнинден хамааржыр.

Бо чылын республиканың ыяш ажыл-агыйларының ажылдакчылары ниитизи-биле 8 тонна үрезинни белеткээр планныг, ооң иштинде ине бүрүлүг ыяштарның (хады болгаш дыт) үрезини 7,5 тонна. Эрткен 1968 чылда агаар-бойдустуң байдалы таарымча чок болганындан кандыг-даа ыяшта чочагай эвээш болган. Ооң уламындан чүгле бир тонна ажыг ыяш үрезини чыдынган.

Час дүжүп, чылып келген үеде ыяш үрезинин чыырынче чурттакчы чонну мобилизастаар херек. Ылаңгыя март, апрель айларда хады болгаш дыт чочагайын чыыры кончуг белен. Ындыг түрбүже Балгазынның, Каа-Хемниң, Таңдының ыяш ажыл-агыйлары бо ажылды дүргедетпейн турары четпес.

Хады, дыт болгаш өске-даа ыяштарның чочагайын чыырының, ооң үрезинин аңгылап, ажаарының дугайында тайылбыр ажылын чорудар херек. Үрезиннерниң чаңгыс аай эвес хемчээлдиг, багай шынарлыг болганындан тарып, олурткан үрезин үнмес, хөй артык чарыгдалдар боор турар. Барыын-Хемчик болгаш Таңды районнарда ыяш ажыл-агыйларының ажылдакчыларының харысалга чогу-биле ындыг таварылгалар каш удаа болгулаан.

Ыяш үрезинин чыырда чиигин харааш таварышкан-на ыяштан чочагай чыыр чорук шын эвес. Ыргак, чолдак, хөй будуктуг ыяштардан чочагай албас херек. Олардан үнген ыяш багай шынарлыг болур. Узун суук ыяштарның үрезини эки шынарлыг болганындан ону хүлээп алырының өртек-үнези база улуг. Чыгдынган чочагайларны кургаг черге шыгжап, өй-таварында кургаткаш үрезинин арыглап алыр херек.

Ыяш тарылгазының болгаш өстүрүлгезиниң талазы-биле республикага улуг ажылдарның чорударын планнаан. Чыжыргана өстүрериниң тускай ажыл-агыйын Тес-Хемге тургузарының дугайында айтырыг шиитпирлеттинген. Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик районнарның ыяш ажыл-агыйлары чыжыргана өстүрер талазы-биле элээн ажылдарны кылыр. Оон аңгыда тараа шөлдерин хаттан камгалаар дээш элээн хөй черге ыяш тарыырын планнаан. Аңаа херек-лээр үрезинни аңдыгаштан белеткээр херек.

Т. КИПРИЕВСКАЯ,
инженер.

ШЫДЫРАА

Херээженнер маргылдаазы

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга болгаш херээженнерниң ам болур VI-гы бүгү Тыва съездизинге тураскааткан Эрзин районнуң херээженнериниң шашки болгаш хөл-шыдыраа маргылдаазы болуп эрткен. Шашкиге Ленин аттыг колхозтуң командазы бирги черни, Эрзин суурнуң ийигизин, «Чаа орук» колхозтуу ушкузун түс бүрү үлешкеннер. А хөл-шыдыраа талазы-биле бирги, ийиги черни бала-ла үстүнде командалар алган.

Тиилекчи командалар болгаш баштайгы черлерни алганнар районнуң спорт чөвүлелиниң мактал бижиктери-биле шаңнаткан.

О. СЕДИПАА.

АЛДЫГЫ ТИИЛЕЛГЕ

СТОКГОЛЬМ. (СЭТА). Делегей чемпионадының бирги ээлчээнге ышкаш, ССРЭ-ниң хоккейжилериниң шилиндек командазы Швецияның шилиндек командазын 3:2 санга база тиилээн. Бистиң хоккейжилеривис алдыгы тиилелгени чедип алгаш, маргылдаа таблицазында бирги черде кирип, 14 сандан 12 санны алган.

ССРЭ-ниң шилиндек командазы дүүн Финляндияның хоккейжилери-биле ужурашкан.

Редактор Н. Н. ДИИГА.

КИНО

МАРТ 27-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ийи капитан» 10, 12, 2, «Улуг маневр» 4, 6, 8, 10 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Революцияның аъттыг шерии» 10, 12, 2, «Альтонаның туттурганнары» 4, 5.50, 7.40, 9.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «15 харлыг капитан» 10.30, 1.15, «Дайын болгаш тайбың» (4-кү сериязы) 3, «Чингачгук—Улуг чылан» 4.50, 8.30, «Танкер «Дербент» 6.40 шактарда.

Асавиктор Долгакович Очурнуң адынга Тэли ортумак школаның 1962 чылда тывысканы, бышкан бланкиниң № 414990 аттестады читкен. Ам ону күш чок деп санаар.

АЖЫЛДААРЫН КҮЗЭЭРЛЕРГЕ

Кызылдың тууйбу заводу инженер-механикти (шалыны 170 руб.), мастерлерни (шалыны 156 руб.), «ГАЗ-51» автомобильге чолаачыларны, чүдүрүкчүлерни, вагоннар транспортировщиктерин, тууйбу өрттедикчилерин, оларның дузалакчыларын болгаш бедик мергежилдиг печка салыкчызын (шалынны кылганын барымдаалап төлээр, 110 рубльден 180 рубль чедер), автослесарьны, тууйбу хептээр цехке ажылчыннарны, бызанчыларны болгаш септелге-тудуг бригадазынга ажылчыннарны ажылдаары-биле чалап тур.

Чурттаар чери чок кижилерни бо чылдың дургузунда бажың-биле хандырар.

ДИРЕКЦИЯ.

редакцияның адрези

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының болгаш пропаганда килдизиниң 35-24, харысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 23-54, культура килдизиниң 37-13, көдээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа база совет тургузуг килдистериниң 21-27, информация килдизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, 1). ТС—00386.